

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

ΜΠΕΤΣΗ ΔΙΟΝΥΣΙΑ Α.Μ. 2010023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	2
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	3
1.1 Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	5
1.2 ΟΙ ΟΜΑΔΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	7
1.3 ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	9
1.4 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	10
1.5 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	11
1.6 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΜΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο – Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	14
2.1 Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	14
2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	18
2.3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	20
2.4 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	23
2.5 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	28
2.6 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	30
2.7 ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 2008.....	33
2.8 Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο - Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ.....	37
3.1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	37
3.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ.....	39
3.3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	43
3.4 ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ	46
3.5 ΛΟΓΟΙ ΕΛΛΙΠΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	48
3.6 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο - Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	52
4.1 ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	52

4.2 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.....	54
4.3 ΠΡΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	57
4.4 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.....	60
4.5 ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙ ΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	63
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	67
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	67
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	68
ΙΣΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ.....	69

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Ο οικονομικός κύκλος.....	16
Πίνακας 2: Η διεθνής οικονομική κρίση	31

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μπροστά στην επέλαση του νεοφιλελευθερισμού, τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και την αυξανόμενη εμπλοκή του ιδιωτικού κερδοσκοπικού τομέα στην παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών, προκρίνεται η ενίσχυση του ρόλου της κοινωνικής οικονομίας.

Η κοινωνική οικονομία δεν είναι μια επινόηση εκ των άνω της πολιτικής. Δεν είναι ιδεολόγημα παράγωγο μιας μεγάλης ιδεολογικής θεωρίας. Την συναντάμε μπροστά μας ως κατάσταση ανάγκης, κάθε μέρα σε διάφορες μορφές. Την συναντάμε σε πρωτοβουλίες για κοινωφελή έργα, αγαθά και υπηρεσίες. Την συναντάμε ως οργάνωση της αλληλεγγύης που καταλήγει σε κοινωνική επιχειρηματικότητα στον πολιτισμό, το περιβάλλον και την παιδεία. Τώρα, η οικονομική κρίση και η εξάπλωση της φτώχειας την καθιστά αναγκαία προϋπόθεση για ρεαλιστικές λύσεις. Έτσι συμβάλλει στην αντιμετώπιση της ανεργίας με τη δημιουργία απασχόλησης, συμβάλλει στην αναδιανομή του εισοδήματος. Σε κάθε περίπτωση κινητήρια δύναμη της κοινωνικής οικονομίας αλλά και της πράσινης ανάπτυξης είναι οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Το κοινωνικό κεφάλαιο που προκύπτει από την οριζόντια συνεργασία και τα κοινωνικά δίκτυα.

Ο όρος «κοινωνική οικονομία» παραπέμπει στη συνεταιριστική παράδοση της ηπειρωτικής Ευρώπης.¹ Ως «τρίτος τομέας», όρος με ευρεία αποδοχή, αποτελεί ένα σύνολο πρακτικών οργάνωσης της κοινωνικής και οικονομικής ζωής που δεν μπορούν αυστηρά να ενταχθούν ούτε στο δημόσιο ούτε στον ιδιωτικό τομέα, όπως οι συνεταιρισμοί, οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και οι κοινωνίες αλληλοβοήθειας.

¹ Αδάμ Σοφία, Παπαθεοδώρου Χρίστος, Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός: Μια κριτική προσέγγιση, Μελέτες 8, ΙΝΕ – Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Δεκ. 2010, διαθέσιμο σε: <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/meleti8.pdf>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο - Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1.1 Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η Κοινωνική Οικονομία σαν όρος συναντάται στις απαρχές του εργατικού κινήματος στην Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα κατά την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης.

Ο όρος της κοινωνικής οικονομίας έλκει την προέλευσή του αιώνες πίσω σύμφωνα με τους Moulaert και Ailenet (2005), οι οποίοι παρουσιάζουν παραδείγματα από την αρχαία Ελλάδα για τη συγκέντρωση χρημάτων για τελετουργικές και νεκρικές τελετές και την αρχαία Ρώμη για τη χρηματοδότηση συλλόγων βιοτεχνών. Ο όρος της κοινωνικής οικονομίας περνάει από διάφορα στάδια και αλλάζει περιεχόμενο με την πάροδο των χρόνων. Για παράδειγμα, έως το έτος 1929, ο όρος περιορίζεται κυρίως σε αγροτικούς συνεταιρισμούς και σε αποταμιεύσεις μικρών αγροτών που θέλουν να αντιμετωπίσουν το έντονο ανταγωνιστικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε από την οικονομική κρίση του 1873-1895. Κατόπιν της οικονομικής κρίσης του 1929, οι συνεργασίες που προέκυψαν για την παροχή τροφής και στέγασης σε άνεργους ανάπτυξε την αλληλέγγυα οικονομία (Moulaert and Ailenet, 2005).

Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας της δεκαετίας του '80 και ο περιορισμός του κράτους πρόνοιας τη δεκαετία '90 διαμόρφωσαν το πεδίο στο οποίο οικοδομήθηκε η κοινωνική οικονομία με συνεργατικές κυρίως ενώσεις εργατών που σκοπό είχαν να καλύψουν την αδυναμία του κράτους να παρέχει κοινωνικά αγαθά και να βοηθήσουν στην ένταξη των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων στην αγορά εργασίας.

Στον όρο της κοινωνικής οικονομίας αποδίδεται μια σειρά από εναλλακτικές έννοιες όπως είναι ο τρίτος τομέας, ο μη κερδοσκοπικός τομέας, η αλληλέγγυα οικονομία, η εναλλακτική οικονομία και η οικονομία του μη κέρδους (Westlund, 2003).

Τόσο κατά τη χρήση του όρου κοινωνική οικονομία όσο στις περιπτώσεις που γίνεται χρήση των εναλλακτικών όρων δεν συνεπάγεται αυτομάτως ένα μονοσήμαντο νόημα. Το περιεχόμενο της κοινωνικής οικονομίας και η οριοθέτησή του διαφέρει μεταξύ των συγγραφέων που καταπιάνονται με αυτόν τόσο μεταξύ Ευρώπης και ΗΠΑ όσο και μεταξύ διαφορετικών χωρών.

Ο Defourny οριοθετεί την έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας δίνοντας τον ακόλουθο ορισμό, ο οποίος χρησιμοποιείται στις περισσότερες χώρες και έχει ως εξής:

«Η κοινωνική Οικονομία περιλαμβάνει οικονομικές δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από επιχειρήσεις και οργανισμούς, κοινωνίες αλληλοβοήθειας και σωματεία (ενώσεις), η ίδρυση και λειτουργία των οποίων διέπεται από τις ακόλουθες αρχές:

- 1 Σκοπό έχουν κυρίως την παροχή υπηρεσιών προς τα μέλη τους ή την κοινωνία, παρά την επιδίωξη κέρδους,
- 2 Έχουν ανεξάρτητη διοίκηση,
- 3 Εφαρμόζουν δημοκρατική διαδικασία λήψεως αποφάσεων,
- 4 Αποδίδουν προτεραιότητα στα άτομα και την εργασία έναντι του κεφαλαίου κατά την διανομή του εισοδήματος»

(Defourny 2001)

Ένας άλλος ορισμός που χρησιμοποιείται πολύ συχνά για την κοινωνική οικονομία είναι: «Η Κοινωνική Οικονομία ή Τρίτος Τομέας αποτελεί το χώρο της οικονομίας που βρίσκεται ανάμεσα στον Ιδιωτικό και το Δημόσιο τομέα της οικονομίας και στον οποίο διεξάγονται οικονομικές δραστηριότητες με οικονομικούς και κοινωνικούς σκοπούς και στόχους» (Χρυσάκης Μ, Ζιώμας Δ, Χατζαντώνης Δ, Καραμητροπούλου Ντ., 2002, σελ. 33- 38)

1.2 ΟΙ ΟΜΑΔΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Οι πρώτες οργανώσεις κοινωνικής οικονομίας εμφανίστηκαν στα μέσα του 19^{ου} αιώνα με τη μορφή συνεταιριστικών επιχειρήσεων, αλληλοβοηθητικών φορέων, μη κερδοσκοπικών ενώσεων και συλλογικών επιχειρήσεων, οι οποίες ως επί των πλείστων λειτουργούσαν ως συνεταιρισμοί ή ως μη κερδοσκοπικές εταιρείες.

Οι δραστηριότητες της κοινωνικής οικονομίας (επιχειρήσεις και οργανισμοί) μπορούν να ομαδοποιηθούν σε μεγάλες κατηγορίες, ανάλογα (Κετζετσοπούλου., 2005):

- 1) Είτε με το νομικό- θεσμικό καθεστώς (θεσμική προσέγγιση)
- 2) Είτε με τις κοινές αρχές που υπηρετούν (κανονιστική προσέγγιση)

1. Η ομαδοποίηση βάσει του Νομικού καθεστώτος περιλαμβάνει:

- ❖ Συνεταιρισμούς,
- ❖ Εταιρείες ή κοινωνίες αλληλοβοήθειας ,
- ❖ Σωματεία, ενώσεις, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς,
- ❖ Ιδρύματα, φιλανθρωπικές, εθελοντικές και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις ,
- ❖ Ταμεία αλληλασφάλισης ,
- ❖ Μη κερδοσκοπικές παραγωγικές επιχειρήσεις ,
- ❖ Αναπτυξιακές Συμπράξεις στα πλαίσια της κ.λπ. EQUAL και οργανισμούς προώθησης της απασχόλησης (ιδιαίτερα στην Ιταλία, Γαλλία, Βρετανία και Ελλάδα)

(Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας και Υπ. Απασχόλησης, Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων, 2005, σελ. 10-11).

2. Η ομαδοποίηση βάσει του σκοπού που υπηρετούν και των αρχών από τις οποίες διέπονται περιλαμβάνει:

- ❖ Τοπικές παραγωγικές δραστηριότητες,
- ❖ Ενώσεις εθελοντικής εργασίας ,
- ❖ Οργανώσεις γειτονιάς,
- ❖ Κοινωνικές πρωτοβουλίες για την υγεία, την παιδεία, την κατοικία και οργανώσεις ενίσχυσης του τρίτου κόσμου,

❖ Εναλλακτικές - «ηθικές» - τράπεζες

(Ναζιάκης Χ., Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου, 2005, σελ. 135).

Ορισμένες από αυτές τις οργανώσεις έχουν βαθιές ιστορικές ρίζες, άλλες είναι πιο πρόσφατες. Η προσέγγιση αυτή δίνει έμφαση στα χαρακτηριστικά και στις κοινές αρχές που διέπουν τους οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας, όπως: τη συλλογικότητα, τον εθελοντισμό, το συλλογικό όφελος, τη διαχειριστική αυτονομία και τις δημοκρατικές διαδικασίες. (Ε.Θ.Δ. Κοινωνικής Οικονομίας και Υπ. Απασχόλησης, Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων, 2005, σελ. 10-11)

1.3 ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Γενικότερα, ο τρίτος τομέας αποβλέπει στην παροχή αγαθών και υπηρεσιών που ανταποκρίνονται σε ανεκπλήρωτες ανάγκες της κοινωνίας, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην τοπική ανάπτυξη και στην καταπολέμηση της ανεργίας.

Ο Τρίτος τομέας έχει προσελκύσει τελευταία το ενδιαφέρον τόσο της επιστημονικής κοινότητας, όσο και των πολιτικών που σχεδιάζουν παρεμβάσεις για βελτίωση της απασχόλησης. Για αυτό το λόγο, η Ε.Ε. προωθεί την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας ως ένα κεντρικό άξονα για την κοινωνική και οικονομική ευρωπαϊκή ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των τοπικών κοινωνιών (Κετζετσοπούλου Μ., 2005, σελ. 14).

Οι στόχοι της Κοινωνικής Οικονομίας διαμορφώνονται όπως παρακάτω, βάσει μελετών και ερευνών²:

- a) Παράγει νέες θέσεις εργασίας, αξιοποιώντας υφιστάμενες και νέες πηγές απασχόλησης
- b) Συμβάλλει στην ανάπτυξη νέων οικονομικών τομέων
- c) Συμβάλλει στη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό των τοπικών αγορών (σε σχέση με την οργανωτική μορφή και την οικονομική δομή και διάρθρωση)
- d) Ανταποκρίνεται στην εξελισσόμενη δυναμική της προσφοράς και ζήτησης και συνδέεται με τις αλλαγές των τοπικών αναγκών, εξισορροπώντας την προσφορά και τη ζήτηση
- e) Συμβάλλει στην τόνωση της κατανάλωσης και την αύξηση των εισοδημάτων
- f) Ενδυναμώνει την απασχολησιμότητα διαφόρων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων που είναι ή απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό
- g) «Χτίζει» το τοπικό «κοινωνικό κεφάλαιο» (άτομα, δραστηριότητες), ενισχύει την εμπλοκή – κινητοποίηση των τοπικών συντελεστών και των πολιτών, δημιουργεί σχέσεις εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης
- h) Προωθεί την κοινωνική συνοχή και ενδυναμώνει τον κοινωνικό ιστό σε τοπικό επίπεδο
- i) Συμβάλλει στη μείωση των γεωγραφικών ανισοτήτων και των τοπικών αποκλίσεων

² [(Κετζετσοπούλου Μ. (2005, σελ. 14), ECOTEC (2001), Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003), Cambell M. (1999), Borgaza C., Olabe A. & Greffe X. (1999)]

1.4 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Τα χαρακτηριστικά της Κοινωνικής Οικονομίας μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω:

- ✚ Αντιμετώπιση του αποκλεισμού για Ομάδες με ανισότητες στην Αγορά εργασίας ,
- ✚ Δημιουργία δυνατοτήτων συνεχούς απασχόλησης (employment potential),
- ✚ Κινητοποίηση του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου σε παραγωγικές πρωτοβουλίες (Human capital mobilization),
- ✚ Κάλυψη Αναγκών του κοινωνικού συνόλου που δεν καλύπτει ούτε το Κράτος, ούτε η Αγορά (unmet needs)»

(E.M.E.S. EUROPEAN NETWORK, 2001).

Οι βασικές αρχές που διαμόρφωσαν την Κοινωνική Οικονομία στον 19ο και 20ο αιώνα και συνεχίζουν ακόμη σήμερα να την χαρακτηρίζουν είναι οι εξής³:

- ✚ Η ελεύθερη συμμετοχή,
- ✚ Η δημοκρατική διοίκηση: «ένα πρόσωπο, μια ψήφος»,
- ✚ Η δίκαιη (περιορισμένη) διανομή του πλεονάσματος,
- ✚ Το αδιαίρετο, ολικώς ή μερικώς, του ιδίου κεφαλαίου,
- ✚ Η αλληλεγγύη,
- ✚ Το προβάδισμα του ατόμου έναντι του κεφαλαίου,
- ✚ Η ανεξαρτησία απέναντι στο κράτος ή σε κάθε δημόσια συλλογικότητα.

³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γ.Δ. Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων, (2003)

1.5 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ή αλλιώς οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά και αρχές έτσι, όπως αυτά εντοπίζονται στη δοκιμαστική ενέργεια «Τρίτο σύστημα και απασχόληση», η οποία τέθηκε σε εφαρμογή από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1997 και τον Ο.Ο.Σ.Α. Τα χαρακτηριστικά τους είναι τα παρακάτω⁴:

- 1) Η επιδίωξη, ταυτόχρονα, κοινωνικών και οικονομικών στόχων,
- 2) Η οργάνωσή τους με επιχειρησιακό πνεύμα,
- 3) Η ικανότητά τους να εφαρμόζουν δυναμικές και καινοτομικές λύσεις για την καταπολέμηση της ανεργίας και του αποκλεισμού,
- 4) Η συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη που ενισχύει την κοινωνική συνοχή.

Οι αρχές τους θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

Οικονομικού χαρακτήρα

- Η περιορισμένη κατανομή κερδών. Τα κέρδη των Κοινωνικών Επιχειρήσεων συνήθως επαναεπενδύονται στην επιχείρηση, ενώ καθορίζουν όρια όσον αφορά την ιδιοποίηση των κερδών.
- Η συνεχής δράση παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών (Η παροχή υπηρεσιών ή προϊόντων σε ανθρώπους σε συνεχή βάση αποτελεί το λόγο ύπαρξης των κοινωνικών επιχειρήσεων).
- Ο υψηλός βαθμός αυτονομίας. Οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις, παρόλο που μπορεί να χρηματοδοτούνται από διάφορες πηγές, δημόσιες ή ιδιωτικές, έχουν διαχειριστική αυτονομία.
- Το οικονομικό ρίσκο. Η βιωσιμότητά τους εξαρτάται από τις προσπάθειες των μελών και των εργαζομένων να διασφαλίσουν επαρκείς πόρους και κέρδη και φυσικά από τη στρατηγική των επιχειρήσεων.

Κοινωνικού χαρακτήρα

⁴ [Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γ.Δ. Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων (2003), OECD, Social enterprises (1999), Borzaga C. & Defourny J. (επιμέλεια), 2001, σελ. 16-18].

- Η συλλογικότητα στη λήψη αποφάσεων. Το δικαίωμα λήψης αποφάσεων αφορά όλους τους μετόχους ή εταίρους.
- Η ποικιλομορφία της εταιρικής σύνθεσης. Προωθούν τη συμμετοχή στη σύνθεση και διαχείρισή τους πολλών ομάδων (εργαζομένων σε αυτές, εθελοντών, φυσικών και νομικών προσώπων, χρηστών, τοπικών φορέων και προσωπικοτήτων, μη κερδοσκοπικών οργανισμών, φορέων της Τ.Α., συνεταιρισμών κ.τ.λ.).
- Η δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων
- Η προτεραιότητα που αποδίδουν στα άτομα και στην εργασία έναντι του κεφαλαίου (είναι εντάσεως εργασίας)
- Η εθελοντική εργασία και η συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες. (Στις κοινωνικές επιχειρήσεις τα μέλη εργάζονται για το τοπικό πληθυσμό ή για ομάδες που έχουν κοινά συμφέροντα, ενώ συνήθως συμπεριλαμβάνουν και εθελοντική συμμετοχή).

(Χρυσάκης Μ., Ζιώμας Δ., Καραμητροπούλου Ντ., Χατζαντώνης Δ., 2002, σελ. 33-38, Κετζίετσοπούλου Μ., 2004, σελ. 12)

1.6 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΜΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΟΠΟΙΗΣΗΣ

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να προσφέρουν σημαντικές προοπτικές απασχόλησης.

Οι τομείς αυτοί διακρίνονται στις εξής κατηγορίες δραστηριοτήτων:

- i. Στη βελτίωση της ποιότητας ζωής (κατ' οίκον παροχή υπηρεσιών, βελτίωση των στεγαστικών συνθηκών κ.τ.λ.),
- ii. Στην περιβαλλοντική ανάπτυξη (διαχείριση αποβλήτων και υδάτων, διατήρηση των φυσικών περιοχών και πόρων κ.τ.λ.),
- iii. Στην ανάπτυξη του πολιτισμού, αθλητισμού και των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας (διατήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς, τοπική πολιτιστική ανάπτυξη),
- iv. Στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, πληροφοριών και επικοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

2.1 Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Από τον Οκτώβριο του 2008 η Παγκόσμια οικονομική κρίση αποτελεί πλέον ένα γεγονός το οποίο επέφερε αλλαγές στην καθημερινότητα χιλιάδων πολιτών, στην λειτουργία των επιχειρήσεων, των τραπεζών και των κυβερνήσεων. Οι οικονομικές κρίσεις αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού συστήματος κάνοντας την εμφάνιση τους ανά τακτά χρονικά διαστήματα. (Χαρδούβελης, 2011)

Πώς θα μπορούσε όμως να ερμηνευθεί ο όρος οικονομική κρίση; Στο παρελθόν ο όρος οικονομική κρίση μπορούσε να σημαίνει μόνο ότι οι οικονομικές προσπάθειες των ανθρώπων ματαιώνονταν (λ.χ. εξαιτίας ενός πολέμου) ή τα αγαθά που παρήγαν καταστρέφονταν ή χάνονταν (από δυσμενείς καιρικές συνθήκες ή από λεηλασία). Μετά την ανάπτυξη της βιομηχανίας και της διαρκώς εξελισσόμενης τεχνολογίας οικονομική κρίση σημαίνει ότι υπάρχει παραγωγή ή υπερπαραγωγή προϊόντων, αλλά δεν υπάρχει αντίστοιχη ζήτηση για οποιοδήποτε λόγο, που συνοψίζεται σε μια πρόταση: το αγοραστικό κοινό δεν μπορεί να αγοράσει, γιατί δεν έχει επαρκές εισόδημα (από ανεργία ή άλλη αιτία). (Χαρδούβελης, 2011)

Η έννοια του όρου «οικονομική κρίση» έχει αποδοθεί ποικιλοτρόπως και υπάρχουν πολλοί ορισμοί που προσπαθούν να εξηγήσουν τη συγκεκριμένη έννοια.

Η οικονομική κρίση σύμφωνα με τον Bordo et al (2001) είναι μια περίοδος κατά την οποία «το οικονομικό στρες συντελεί στη διάβρωση των περισσότερων ή όλων συνολικά των κεφαλαίων του τραπεζικού συστήματος».

Σύμφωνα με τους Rosenthal, Charles και Hart η κρίση είναι «μία σοβαρή απειλή κατά της υφιστάμενης δομής, των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του κοινωνικού συστήματος, η οποία επιβάλλει τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων εντός περιορισμένου χρόνου και υπό συνθήκες αβεβαιότητας» (Rosenthal, Charles και Hart, 1989).

Η Χρηματοοικονομική Κρίση σύμφωνα με τον Sharpe (1963) ορίζεται ως μία χρονική περίοδος κατά την οποία η αγορά υφίστανται μία έντονη καθοδική κίνηση του υποκείμενου παράγοντα, η οποία γίνεται πλήρως αντιληπτή στην αγορά.

Έχοντας ως κριτήριο τα αίτια δημιουργίας των κρίσεων, διακρίνονται τρεις κατηγορίες κρίσεων. Οι κρίσεις πρώτης γενιάς είναι αυτές των οποίων οι αιτίες εντοπίζονται στη δημοσιονομική και

νομισματική πολιτική των χωρών⁵. Τέτοιες κρίσεις προέκυψαν στις χώρες της Λατινικής Αμερικής κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970. Οι κρίσεις δεύτερης γενιάς είναι εκείνες που οφείλονται σε αντικυκλικές πολιτικές σε ανεπτυγμένες χώρες. Σε αυτές ανήκει η κρίση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος στις αρχές της δεκαετίας του 1990 καθώς και σε αυτοεκπληρούμενες κρίσεις που οφείλονται σε φημολογία και πανικό που αναπτύσσεται στις τάξεις των επενδυτών χωρίς να υπάρχει στην πραγματικότητα ανισορροπία σε κάποιο τομέα της οικονομίας. Οι κρίσεις τρίτης γενιάς οφείλονται σε ηθικό κίνδυνο, ασύμμετρη πληροφόρηση καθώς και σε εξάρσεις του διεθνούς δανεισμού και τοποθετήσεις «φούσκες». Τέτοιες ήταν οι κρίσεις του Μεξικού το 1994 και των χωρών της Νοτιανατολικής Ασίας το 1997⁶.

Σύμφωνα δε με την μαρξιστική θεωρία ο όρος οικονομική κρίση χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει τη δυσλειτουργία - αρρώστια του καπιταλιστικού συστήματος, κατά τη διάρκεια της οποίας, ενώ παρατηρείται υπερπαραγωγή προϊόντων, ταυτόχρονα αυτό συνεπάγεται μια καταστροφή σε ευρεία κλίμακα των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομίας. (Kaminsky, 2003)

Για να ορισθεί η οικονομική κρίση συνήθως χρησιμοποιείται η θεωρία των οικονομικών διακυμάνσεων. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι οικονομικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι είναι το φαινόμενο των επαναλαμβανόμενων διακυμάνσεων της γενικής οικονομικής δραστηριότητας, που συμβαίνουν σε μια συγκεκριμένη περίοδο ετών. Σε όλους τους κύκλους ανεξάρτητα από την ένταση και τη χρονική διάρκειά τους, διακρίνουμε τις εξής φάσεις:

1. Φάση ανόδου ή ανθήσεως της οικονομίας
2. Φάση κρίσεως – που ακολουθεί μετά από κάθε άνοδο
3. Φάση υφέσεως ή καθόδου της οικονομίας και
4. Φάση αναρρώσεως ή αναζωογονήσεως της οικονομίας

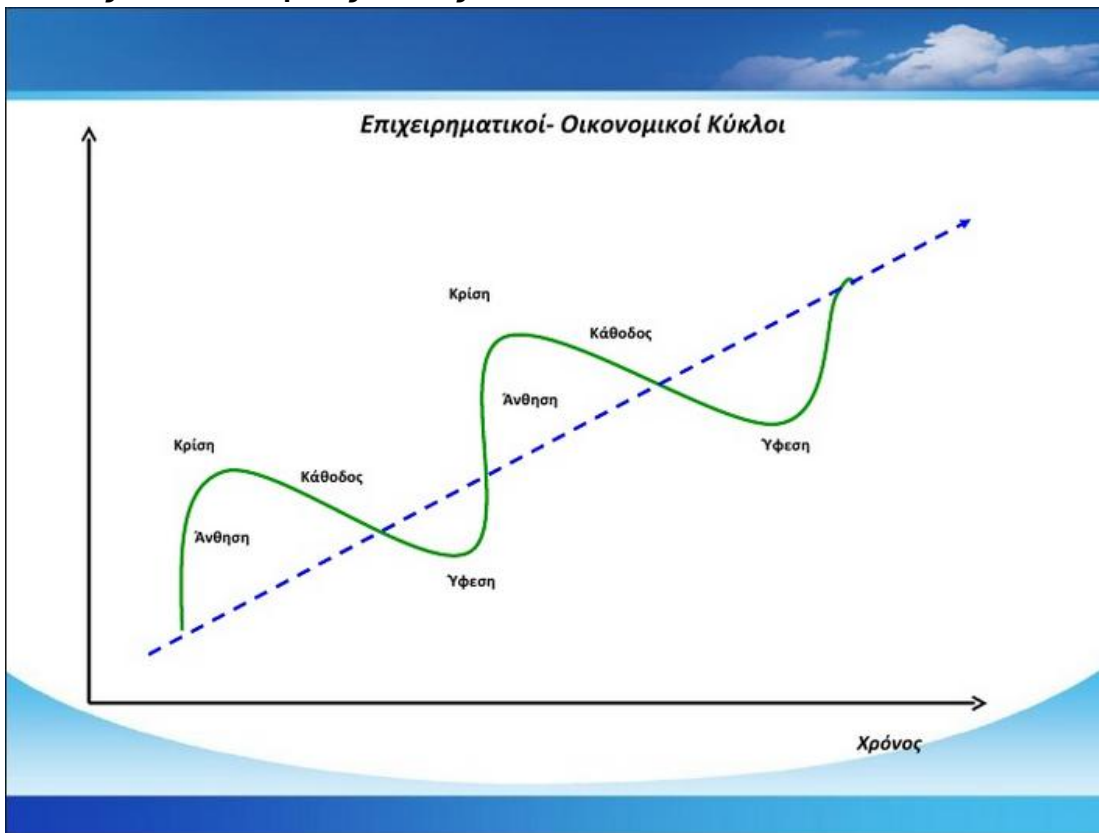
(Livnat, 1988)

⁵ Πηγή: Ιστορία Παγκόσμια και (ιδιαίτερα) Ελληνική κατά τον 20ό αιώνα του Φ. Βώρου.

⁶ G.L. Kaminsky “Varieties of Currency crisis”, NBER working paper N0 10193,2003.

Τις παραπάνω φάσεις μπορούμε να τις δούμε πιο αναλυτικά στο ακόλουθο σχήμα:

Πίνακας 1: Ο οικονομικός κύκλος

Πηγή: Livnat, 1988

Στη θεωρία η οικονομία μπορεί να λειτουργήσει φυσιολογικά εάν οτιδήποτε παράγεται μπορεί να πουληθεί. Αλλά όταν οι επιχειρήσεις μειώνουν τις πραγματικές επενδύσεις και οι καταναλωτές δεν μπορούν να απορροφήσουν ό, τι παράγεται καθώς περιορίζονται τα εισοδήματα, τότε η κρίση είναι γεγονός. Δημιουργείται, δηλαδή, ένα δομικό χάσμα: η υπερβάλλουσα ποσότητα δεν μπορεί να καλυφθεί όσο αυξάνεται το ποσοστό του συνολικού παραγόμενου εισοδήματος που κατευθύνεται στο κεφάλαιο σε σχέση με την εργασία⁷. Αυτό το δομικό κενό γεφυρώνεται, για κάποιο διάστημα, από τη χρηματιστηριακή κερδοσκοπία, η οποία απορροφά μέρος της υπερβάλλουσας ρευστότητας. Αλλά όταν η κερδοσκοπία ξεφουσκώνει, αποκαλύπτει απλώς ότι έκρυβε κάτω από το χαλί την τάση προς την ύφεση. (Χαρδούβελης, 2011)

Σύμφωνα με την μαρξιστική θεωρία ο όρος οικονομική κρίση χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει τη δυσλειτουργία - αρρώστια του καπιταλιστικού συστήματος, κατά τη διάρκεια της οποίας, ενώ παρατηρείται υπερπαραγωγή προϊόντων, ταυτόχρονα αυτό συνεπάγεται μια

⁷ Χαρδούβελλης, 2011

καταστροφή σε ευρεία κλίμακα των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομίας. (Χαρδούβελης, 2011)

Μέσα από τις σελίδες του περίφημου «Κομμουνιστικού Μανιφέστου», ο Μαρξ σχετικά με τις κρίσεις διακήρυττε τα εξής: «Στις κρίσεις ξεσπά μια κοινωνική επιδημία, που σε κάθε άλλη προηγούμενη εποχή, θα φαινότανε σαν παραλογισμός, η λεγόμενη επιδημία της υπερπαραγωγής. Η κοινωνία ξαφνικά βρίσκεται ριγμένη πίσω, σε κατάσταση στιγμιαίας βαρβαρότητας, θα έλεγε κανείς ότι ένας λοιμός, ένας γενικός πόλεμος ερήμωσης της έκοψε όλα τα μέσα ύπαρξης. Η βιομηχανία, το εμπόριο, φαίνονται εκμηδενισμένα».

2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η τρέχουσα χρηματοοικονομική κρίση ξεκίνησε από την αμερικανική αγορά ακινήτων και δεν άργησε να κυριεύσει τις υπόλοιπες πιστωτικές αγορές, που είχαν στη διάθεσή τους τα αμερικανικά νοικοκυριά. Αρχικά, τα νοικοκυριά χρησιμοποιούσαν τα ακίνητα, που είχαν στην κατοχή τους, ως εγγύηση για να ζητούν και να αποκτούν πρόσβαση σε άλλες πιστώσεις όπως καταναλωτικά δάνεια, προσωπικά δάνεια κ.ά. Έπειτα, τον Σεπτέμβριο του 2008, η κρίση επιβαρύνθηκε απότομα και έγινε πλέον συστημική, όταν πολλές αμερικανικές και ευρωπαϊκές τράπεζες άφησαν να φανεί ότι δεν είχαν στη διάθεσή τους αρκετά κεφάλαια, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συσσωρευόμενες ζημιές από τις μη εξυπηρετούμενες πλέον πιστώσεις που είχαν χορηγήσει (Aglietta, 2009).

Την εντεινόμενη ανησυχία εκείνης της εποχής επιβεβαίωσε η ουσιαστική χρεοκοπία της αμερικανικής πολυεθνικής εταιρίας Lehman Brothers στις 15 Σεπτεμβρίου του 2008. Από εκείνο πλέον το σημείο η φύση της κρίσης άλλαξε, καθώς οι διατραπεζικές αγορές πάγωσαν συνολικά. Η αγορά στην οποία πραγματοποιούνταν οι συναλλαγές επί των βραχυπρόθεσμων τίτλων-βραχυπρόθεσμα ομόλογα, τα οποία εξέδιδαν οι τράπεζες προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τα δικά τους χρέη, έπαψε και αυτή να λειτουργεί.

Οι χρηματοπιστωτικές αγορές της υφήλιου βρέθηκαν σε κατάσταση στέρησης ρευστότητας και ταυτόχρονα η κρίση μεταδόθηκε στο σύνολο του τραπεζικού συστήματος του πλανήτη. Ταυτόχρονα, οι αποφάσεις εκείνης της εποχής από τις Η.Π.Α. και την Ευρωπαϊκή Ένωση για «ενέσεις ρευστότητας», «εθνικοποιήσεις» και μειώσεις των επιτοκίων, δεν εμπόδισαν τη μετάβαση της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία και την διάδοσή της σε όλη την υφήλιο (Artus-Pastré, 2009). Ως αποτέλεσμα, και οι τράπεζες των χωρών με αναδυόμενες οικονομίες στερήθηκαν μιας ζωτικής πηγής χρηματοδότηση, καθώς χρησιμοποιούσαν ιδιαίτερα τον δανεισμό σε συνάλλαγμα από τις δυτικές τράπεζες.

Οι πολιτικοί υπεύθυνοι και οι διεθνείς οργανισμοί πίστευαν αρχικά πως η κατάσταση των αναδυόμενων χωρών, ιδίως δε των ασιατικών χωρών, ήταν δυνατόν να αποσυνδεθεί από την κρίση των Η.Π.Α. και των ευρωπαϊκών χωρών. Πράγματι, οι χώρες αυτές παρουσίαζαν ρωμαλέα ανάπτυξη και έδειχναν ότι δεν θα είναι άμεσα εμπλεκόμενες με τις ριψοκίνδυνες χρηματοπιστωτικές πράξεις που είχαν προωθήσει οι αμερικανικές τράπεζες και οι ομόλογές τους στην Ευρώπη. Ιδιαίτερα οι Κινεζικές τράπεζες είχαν περιορισμένη άμεση έκθεση στις επισφαλείς ενυπόθηκες πιστώσεις. Έτσι λοιπόν, αρχικά είχε γίνει η εκτίμηση ότι η χρηματοοικονομική κρίση ήταν κατά κύριο λόγο Δυτικό φαινόμενο και πως οι επιπτώσεις της στην Ανατολή θα είναι περιορισμένες. Μάλιστα, επικρατούσε η άποψη ότι ιδιαίτερα η Κίνα,

αλλά και ορισμένες ακόμα αναδυόμενες αγορές θα μπορούσαν, λόγω της ανάπτυξής τους, να διαδραματίσουν ρόλο σταθεροποιητή, ικανό να αντισταθμίσει τη χρηματοπιστωτική αταξία (Aglietta, 2009).

Όσο όμως η κρίση μεγάλωνε, τόσο διαφαινόταν ότι τα πράγματα δεν πορεύονταν σε αυτή την κατεύθυνση. Πολλές, αν όχι όλες οι αναδυόμενες χώρες δεν μπόρεσαν να ξεφύγουν από τη χρηματοοικονομική καταιγίδα που είχε πλήξει την Αμερική και την Ευρωπαϊκή ήπειρο. Οι πρώτες που επλήγησαν ήταν οι πιο εύθραυστες οικονομίες, εκείνες που είχαν δανειστεί σε ξένο νόμισμα με τη μεσολάβηση των δυτικών τραπεζών, προκειμένου να εξασφαλίσουν την ανάπτυξή τους. Αυτό ίσχυσε και στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, καθώς τα τραπεζικά τους συστήματα ήταν πλήρως εξαρτημένα από τις δυτικές τράπεζες, ιδιαίτερα τις Αμερικανικές επενδυτικές τράπεζες, αλλά και τις Ισπανικές με αποτέλεσμα μέχρι και σήμερα, χώρες όπως η Αργεντινή και το Μεξικό να βρίσκονται αντιμέτωπες με μεγάλες δυσκολίες. Τέλος, οι αναδυόμενες χώρες πλήττονται από την κρίση και για έναν ακόμα λόγο.

Αν η κρίση έλαβε αυτή την πλανητική επέκταση, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η φάση της ευφορίας της πιστωτικής επέκτασης υπήρξε ταυτόχρονα φάση ιδιαίτερα ισχυρής νομισματικής επέκτασης σε ορισμένες αναδυόμενες αγορές, όπως η Κίνα και άλλες πετρελαιοπαραγωγές χώρες που εξήγαγαν τις αποταμιεύσεις τους. Καθώς τα νομίσματά τους είχαν ρυθμιζόμενη ισοτιμία έναντι του δολαρίου, προκειμένου να διατηρηθεί αυτή η ισοτιμία, η οποία εξασφάλιζε ταχύρρυθμη ανάπτυξη ωθούμενη από τις εξαγωγές, οι Κεντρικές Τράπεζες απορροφούσαν δολάρια που τους τα πουλούσαν οι εξαγωγείς.

Έτσι, η ταχύρρυθμη ανάπτυξη αυτών των χωρών συνέβαλε στην απογείωση των τιμών του αργού πετρελαίου, όπως και των πρώτων υλών που χρειαζόνταν οι βιομηχανίες στις χώρες αυτές προκειμένου να λειτουργήσουν. Καθώς οι μεγάλοι εξαγωγείς βιομηχανικών προϊόντων, κυρίως η Κίνα, εισήγαγαν πρώτες ύλες σε μεγάλες ποσότητες, οι τιμές των πρώτων υλών και ιδίως του πετρελαίου απογειώθηκαν στα ύψη, με την κερδοσκοπία να επιτείνει αυτή την εξέλιξη.

Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία μιας πληθωριστικής έξαρσης, που ήταν ισχυρότερη στις αναδυόμενες οικονομίες, οι οποίες παρουσίαζαν μικρότερη εξοικονόμηση ενέργειας και ήταν περισσότερο εξαρτημένες από τα αγροτικά προϊόντα απ' ό,τι οι ανεπτυγμένες χώρες. Έτσι, προκειμένου να τιθασευτεί η ρευστότητα και να συγκρατηθεί ο πληθωρισμός, οι αναδυόμενες χώρες της Ασίας αποδέχθηκαν ανατίμηση των νομισμάτων τους, αφότου η χρηματοπιστωτική κρίση εκδηλώθηκε στις Η.Π.Α. (Aglietta, 2009).

2.3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Οι οικονομικές κρίσεις και κατά επέκταση οι οικονομικές υφέσεις είναι ένα φαινόμενο που έχουν συμβεί αρκετές φορές στην ιστορία της παγκόσμιας οικονομίας. Οι περιοδικές κρίσεις αποτελούν τμήμα του οικονομικού χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Οι Friedman και Schwartz (1963) ήταν εκείνοι που συνέδεσαν τις χρηματοπιστωτικές κρίσεις με τα τραπεζικά προβλήματα. Συνήθως σε μια χρηματιστηριακή κρίση, οι «χαμένοι» είναι οι πολλοί μικροεπενδυτές που τοποθετούν τις οικονομίες τους σε μετοχές και βρίσκονται χρεωμένοι επειδή χρηματοδότησαν τις χρηματιστηριακές τους αγορές μέσω δανεισμού.

Η οικονομική κρίση που ξέσπασε στα οικονομικά συστήματα των ανεπτυγμένων χωρών το φθινόπωρο του 2008 γρήγορα επηρέασε όλες τις οικονομίες παγκοσμίως. Το αποτέλεσμα ήταν να χαθούν θέσεις εργασίες και να χρεοκοπήσουν οι επιχειρήσεις αλλά και να μειωθεί το εισόδημα εκατομμυρίων ανθρώπων. (www.wikipedia.org)

Ύστερα από την χρεοκοπία της τράπεζας Lehman Brothers το 2008, οι περισσότεροι οικονομίες αντιμετώπισαν μια σοβαρή ύφεση. Όταν ο ρυθμός της χώρας έγινε για πρώτη φορά αρνητικός, πολλοί από τους δημοσιονομικούς δείκτες – που ήταν ήδη πάνω από τα προτεινόμενα όρια – αυξήθηκαν δραματικά. Τότε έγινε φανερό ότι η Ελλάδα βρισκόταν πια σε μια βαθύτερη ύφεση από ότι οι άλλες ευρωπαϊκές χώρες και καθώς περνούσε ο χρόνος, τα χαρακτηριστικά της κρίσης γινόταν όλο και περισσότερο εμφανή. Τα τέσσερα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της κρίσης είναι:

- ❖ Το χρέος: Έπειτα από μια δεκαετία από συνεχή παραποίηση στοιχείων μέσω διάφορων οικονομικών προϊόντων, η πραγματικότητα τελικά πρόφθασε την Ελλάδα. Ο λόγος του εθνικού δημοσιονομικού χρέους είχε διακυμάνσεις γύρω στο 100% κατά τη διάρκεια του 2000 – 2008. Το δημόσιο έλλειμμα παρέμεινε σταθερά στην αρνητική πλευρά και το 2009 αυξήθηκε δραματικά στο 13,6% του ΑΕΠ. Όταν το ΑΕΠ σταμάτησε να αναπτύσσεται, ήταν θέμα χρόνου μέχρι η χώρα να μην μπορεί να πληρώσει τις αποσβέσεις και το επιτόκιο του χρέους. (www.capital.gr) Η απόδοση των ελληνικών ομολόγων αυξήθηκε σε τόσο υψηλό επίπεδο ώστε ήταν αδύνατο για το έθνος να ρυθμίσει τη κατάσταση. Όπως είναι φανερό, η χώρα ήταν για πολύ καιρό χρεωμένη αλλά δεν είχε εμφανιστεί. Φάνηκε όταν πια έφτασαν στο όριο τους οι μεγάλες δημόσιες δαπάνες σε συνδυασμό με την ανεπαρκή απόδοση τους. Ένας τεράστιος δημόσιος τομέας με γενναιόδωρους όρους όπως, οι υψηλές συντάξεις, οι χαμηλές συντάξεις με όριο ηλικίας και οι έξτρα μισθοί στους κυβερνητικούς εργαζόμενους, σε συνδυασμό με τις υψηλές δαπάνες για στρατιωτικό εξοπλισμό δεν ταίριαζαν με τα έξοδα των

τραπεζών. Έχοντας τα φορολογικά έσοδα πολύ κάτω από τον ευρωπαϊκό όρο, μια ανάπτυξη του χρέους ήταν αναπόφευκτη.

- ❖ Το Ευρώ: Όταν η Ελλάδα έγινε μέλος της ευρωζώνης, η χώρα έχασε τη νομισματική της κυριαρχία. Η Τράπεζα της Ελλάδος δεν μπορούσε να παρέμβει άλλο στην αγορά χρήματος ή στη χρήση των δικών της επιτοκίων για να τονώσει την οικονομία. Εάν η Ελλάδα μπορεί να θεωρεί ως η πιο προβληματική χώρα μέλους της Ευρωζώνης, είναι απίθανο ότι το Ευρώ αποσβένεται αναλογικά στην οικονομική ύφεση της χώρας. Το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι ένα μικρό μέρος της Ευρωζώνης επίσης ισχυροποιεί την υπόθεση. Η Ελλάδα έχει χάσει απλά το πλεονέκτημά της να έχει ένα νόμισμα το οποίο θα αποσβένεται αναλογικά προκειμένου να ελέγξει τις εξαγωγές και την οικονομία. Όταν η υπόλοιπη ευρωζώνη ξεκινάει να αποκτάει εμπειρία στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, με ένα υψηλό επιτόκιο από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα και με ένα αξιοσέβαστο Ευρώ, αυτό ίσως να είναι ακόμα πιο επώδυνο για την Ελλάδα. Όταν η υποτίμηση δεν είναι απλά επιλογή, ένα πρόγραμμα λιτότητας σαν αυτό που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα είναι η τελευταία επιλογή. Με άλλα λόγια: μια εσωτερική υποτίμηση. Όμως, η εσωτερική υποτίμηση είναι πιθανό να διαρκέσει περισσότερο και να επηρεάσει το έθνος χειρότερα, ένα η Ελλάδα είχε νομισματική ανεξαρτησία για να σταθεροποιήσει την οικονομία.
- ❖ Ηθικός κίνδυνος: Θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι η Ελλάδα έπρεπε να αποχωρήσει από την ευρωζώνη καθώς η χώρα για αρκετό καιρό παραποιούσε τα στοιχεία. Όμως, εάν η Ελλάδα αποκλειόταν από την ευρωζώνη, οι ευκαιρίες να ξεπληρωθούν τα δάνεια που υπογράφηκαν ήταν λίγες. Ακόμα και εάν η Ελλάδα δεν είχε σκόπιμα συσσωρεύσει το χρέος, ενώ ήλπιζαν ότι κάποια στιγμή ένα τμήμα του θα διαγραφεί, η κατάσταση αυτή μπορεί να θεωρηθεί επίσης σαν ένας ηθικός κίνδυνος στο βαθμό που η κατάσταση αυτή ήταν επικίνδυνη και κυρίως επιζήμια για τις άλλες χώρες μέλη της ευρωζώνης που θα απέκλειαν την Ελλάδα. Η Γερμανία ξεχώριζε ως το βασικό δανειστή της Ελλάδας και αυτό είναι που επηρέασε τα επιτόκια και κράτησε την Ελλάδα μέσα στην ευρωζώνη. Υπάρχει ακόμη και μια πολιτική πλευρά σ' αυτό το δίλημμα. Πώς θα αντιδρούσε ο κόσμος εάν αποκλείονταν ένα μέλος της ευρωζώνης; Είναι πολύ πιθανό η Ευρωπαϊκή Ένωση σ' αυτήν την περίπτωση να αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το Ευρώ, καθώς θα ήταν η πρώτη φορά που θα συνέβαινε κάτι τέτοιο στην ιστορία της ευρωζώνης. Συνεπώς, οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες στράφηκαν να βοηθήσουν την Ελλάδα, μια χώρα που έχει αρκετούς λόγους να γίνει τόσο σημαντική που δε μπορεί να αποτύχει. Το πρόγραμμα διάσωσης που εφάρμοσαν οι χώρες της

ευρωζώνης για την Ελλάδα καθώς και το πρόγραμμα λιτότητα έστειλαν ένα σημαντικό μήνυμα στην υπόλοιπη ευρωζώνη: Μην μπλέκετε σε δημοσιονομικά προβλήματα χρέους.

- ❖ Ανύπαρκτη αποδοχή λιτότητας: Ενώ η ελληνική κυβέρνηση έχει αποδεχτεί το πλάνο λιτότητας, ο ελληνικός λαός δεν το έχει. Μαζικές διαμαρτυρίες και απεργίες κανονίζονται από ενώσεις με αρκετή δύναμη ή απλά από ανθρώπους που είναι εξαγριωμένοι. Ο θυμός που επικρατεί στον ελληνικό λαό μπορεί πολύ εύκολα να κατανοηθεί, αν σκεφτεί κανείς τα πλεονεκτήματα που είχαν πριν την κρίση. Οι Έλληνες είχαν συνηθίσει σε ένα διαφορετικό τρόπο ζωής και έπρεπε να προσαρμοστούν σε ένα νέο τρόπο ζωής με λιγότερες ανέσεις.

2.4 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Παρακάτω παρατίθενται τα στάδια από τα οποία πέρασε η παγκόσμια οικονομική κρίση αλλά και η Ελλάδα.

Η κρίση ξεκίνησε από τις τράπεζες και την αγορά στεγαστικών δανείων στις Η.Π.Α. και εξελίχθηκε σε διεθνή χρηματοοικονομική κρίση.

Κατά το διάστημα 2004 – 2006 το επιτόκιο παρέμβασης στις Η.Π.Α. αυξήθηκε δραματικά από το 1% στο 5,25% με αποτέλεσμα η αγορά κατοικιών να επιβραδυνθεί. Ένας πολύ μεγάλος αριθμός νοικοκυριών που είχαν πάρει στεγαστικά δάνεια άρχισαν να χρεοκοπούν και το καλοκαίρι του 2006 εμφανίστηκαν τα πρώτα σημάδια της ύφεσης. Η κρίση στην αγορά κατοικιών πέρασε αμέσως στην αγορά τιτλοποιημένων ομολόγων αφού το μεγαλύτερο μέρος των στεγαστικών δανείων είχε τιτλοποιηθεί και πουληθεί σε αμοιβαία κεφάλαια σε επενδυτές και τράπεζες ανά τον κόσμο. Το 2007 ακολούθησαν διαδοχικές μειώσεις διαθέσιμων, ζημιών και πτωχεύσεων τραπεζών οι οποίες παρουσίαζαν μεγάλες απώλειες σε προϊόντα και υποπροϊόντα τους που αφορούσαν τη στεγαστική αγορά. Ταυτόχρονα επικρατούσε μια συνεχής υποβάθμιση των προϊόντων των στεγαστικών δανείων κατά 4 βαθμίδες από τους πιο γνωστούς οίκους αξιολόγησης, μ' αποτέλεσμα να ενισχύεται η ύφεση.

Στις αρχές του Αυγούστου του 2007 η κρίση ξέσπασε τελείως και οι τράπεζες τόσο των ΗΠΑ όσο και οι μεγάλες ευρωπαϊκές τράπεζες αδυνατούσαν να αντιμετωπίσουν τις απώλειες των προϊόντων τους και την έλλειψη ρευστότητας, μ' αποτέλεσμα να αναζητούν πανικόβλητες χρηματοδότηση είτε στις μητρικές τους είτε σε άλλες πιο υγιές σχετικά τράπεζες. Το αποτέλεσμα ήταν οι πολλές συγχωνεύσεις και εξαγορές τραπεζών αλλά και η κατακόρυφη πτώση των χρηματιστηριακών δεικτών σε ολόκληρο τον κόσμο.

Από αυτό το σημείο και μετά επικράτησε ένας πανικός, καθώς από τη μια πλευρά τα επιτόκια έφταναν στα ύψη και από την άλλη οι τράπεζες σταμάτησαν να δανείζουν λόγω της αβεβαιότητας που υπήρχε. Ουσιαστικά καμία τράπεζα δεν δάνειζε σε άλλη όσο μικρό και αν ήταν το διάστημα δανεισμού φοβούμενη το ενδεχόμενο πτώχευσης.

Το Σεπτέμβριο του 2007 το Υπουργείο Οικονομικών της Αγγλίας αναγκάστηκε να εγγυηθεί το σύνολο των καταθέσεων της τράπεζας Northern Rock, γιατί η διατραπεζική αγορά είχε παγώσει και αντιμετώπιζε σοβαρό πρόβλημα χρηματοδότησης. Τον Οκτώβριο του 2007 η ελβετική τράπεζα UBS ανακοινώνει απώλειες 3,4 δισεκατομμυρίων δολαρίων σε στεγαστικά προϊόντα. Έτσι, άρχισε να γίνεται πιο ξεκάθαρο και αντιληπτό το μέγεθος των πιθανών απωλειών στον χρηματοπιστωτικό τομέα, ενώ τεχνικοί λόγοι επέτειναν την άνοδο.

Το Δεκέμβριο του 2007 η αμερικάνικη κυβέρνηση θα ανακοινώσει τα πρώτα σχέδια για τη στήριξη των ιδιοκτητών ακινήτων που αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο κατάσχεσης. Τα διεθνή χρηματιστήρια παράλληλα, ύστερα από την πρώτη αρνητική αντίδρασή τους επανέρχονταν σιγά σιγά στα αρχικά τους επίπεδα. Όμως, τον Ιανουάριο του 2008 η κρίση μεταδόθηκε στα χρηματιστήρια με τους χρηματιστηριακούς δείκτες να βρίσκονται σε πτώση περίπου για 15 μήνες.

Το Μάρτιο του 2008 η κρίση βάθυνε και οι επενδυτές στην προσπάθειά τους να αναζητήσουν ένα ασφαλές καταφύγιο, οδήγησαν τις αποδόσεις των έντοκων γραμματίων του αμερικανικού δημοσίου σε σχεδόν μηδενικά επίπεδα⁸. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) προειδοποιεί τον Απρίλιο του 2008 για μεγαλύτερες απώλειες και πράγματι τον Ιούλιο του 2008 η κατάσταση επιδεινώνεται.

Το Σεπτέμβριο του 2008 μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες παγκοσμίως η Lehman Brothers χρεοκοπεί. Η ανησυχία πλέον ήταν πολύ μεγάλη και τα επιτόκια εκτοξεύτηκαν σε ιστορικά υψηλά. Ουσιαστικά η αγορά ήταν και πάλι κλειστή και θα παρέμεινε έτσι για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ενώ οι πτωχεύσεις και οι διασώσεις τραπεζών συνεχίστηκαν όλον το χειμώνα του 2008 – 2009, η κρίση εντάθηκε ξανά τους πρώτους μήνες του 2009. Ο φόβος κατάρρευσης συνέχισε να υπάρχει καθώς αμφισβητούνταν η βιωσιμότητα όλων των μεγάλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Παράλληλα, χρηματοοικονομική κρίση περνούσε στην πραγματική οικονομία όλων των χωρών του πλανήτη, διαψεύδοντας έτσι τη θεωρία της αποσύνδεσης των οικονομιών.

Στην ελληνική οικονομία, οι παραγωγικότεροι κλάδοι της (ναυτιλία, τουρισμός, τραπεζικός κλάδος) εμφανίζουν υψηλό βαθμό συσχέτισης με το εξωτερικό. Με τη μεταφορά της κρίσης στην πραγματική οικονομία, ο ρυθμός παγκόσμιας ανάπτυξης έγινε αρνητικός. Οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες αντέδρασαν μειώνοντας τα επιτόκια και αυξάνοντας το ελάχιστο ποσό των εγγυημένων τραπεζικών καταθέσεων, σε μια προσπάθεια τόνωσης της ρευστότητας. Οι επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές που υιοθετήθηκαν από τις κυβερνήσεις οδήγησαν στην αύξηση του δημόσιου χρέους. Από το δεύτερο μισό του 2009 και μετά η υπερχρέωση του ελληνικού δημοσίου ήρθε στο προσκήνιο, καθώς η Ελλάδα αξιολογήθηκε ως η χώρα με τη μικρότερη πιθανότητα ελέγχου του διογκωμένου χρέους της.

Με τις πιέσεις των αγορών να αναδεικνύουν τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, η τότε κυβέρνηση ανακοινώνει μια σειρά μέτρων λιτότητας με στόχο την αύξηση των κρατικών εσόδων και κηρύσσει πρόωρες εκλογές. Οι εκλογές του Οκτωβρίου του 2009 αποτέλεσαν το

⁸ www.capital.gr

έναυσμα για να αποκαλυφθεί το πραγματικό μέγεθος του προβλήματος. Οι οίκοι αξιολόγησης έσπευσαν να επανεξετάσουν την περίπτωση της Ελλάδας και όπως ήταν φυσικό άρχισαν οι διαδοχικές υποβαθμίσεις. Ο Προϋπολογισμός του 2010 περιλάμβανε μια σειρά από μέτρα για τον περιορισμό του ελλείμματος κατά 3,3 ποσοστιαίες μονάδες και την ενίσχυση της ανάπτυξης. Τα μέτρα περιλάμβαναν, πάγωμα νέων προσλήψεων για το 2010 και 1 πρόσληψη για κάθε 5 αποχωρήσεις στο δημόσιο τομέα από το 2011, περιορισμό των συμβασιούχων, πάγωμα μισθών πάνω από τα 2.000 ευρώ και εξαγγελίες για πάταξη της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς. Περιλάμβαναν όμως και αυξήσεις των συντάξεων και των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων ελαφρώς πάνω από τον πληθωρισμό.

Τον Ιανουάριο του 2010 η ελληνική κυβέρνηση ανακοινώνει νέο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΠΣΑ 2009-2013). Το πρόγραμμα προβλέπει μείωση του ελλείμματος κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες το 2010 και ένα τελικό επίπεδο κάτω από το 3% μέχρι το τέλος του 2012. (Χαρδούβελης, 2011) Παρόλα αυτά, οι αγορές δε φαίνεται να πείθονται καθώς υπάρχει η αίσθηση ότι δίνεται έμφαση στα έσοδα και όχι στις δαπάνες που έχουν γίνει πλέον ανεξέλεγκτες. Έτσι, τα επιτόκια συνεχίζουν την ανοδική τους πορεία, μ' αποτέλεσμα η Ελλάδα να αναγκαστεί να πάρει και άλλα επώδυνα μέτρα το Φεβρουάριο του 2010. Οι αγορές ηρεμούν και η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύεται να υποβάλλει νέο σχέδιο δημοσιονομικών μέτρων για την επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων του 2010. Οι αρνητικές αξιολογήσεις όμως από τις αγορές εκτοξεύουν τα επιτόκια δανεισμού της χώρας σε πολύ υψηλά επίπεδα στα τέλη του Φεβρουαρίου. Το Μάρτιο η ελληνική πλευρά ακολουθεί τις δεσμεύσεις της και ανακοινώνει νέο πακέτο μέτρων. Η κοινή γνώμη υποστήριξε τα μέτρα αυτά, αφού ο ελληνικός λαός έδειχνε να κατανοεί την αναγκαιότητα θυσιών από πλευράς του. Το Μάρτιο επίσης ανακοινώνεται η απόφαση των Ευρωπαίων ηγετών για τη δημιουργία μηχανισμού στήριξης των μελών της ζώνης του ευρώ. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ανακοινώνει ότι θα δημιουργεί μηχανισμούς χρηματοδότησης, με τη συμμετοχή του ΔΝΤ για να βοηθήσει τα μέλη της. (Χαρδούβελης, 2011)

Ακολουθούν νέες υποβαθμίσεις της χώρας από τους οίκους αξιολόγησης, επηρεάζοντας αρνητικά την αγορά και εκτινάσσοντας τα επιτόκια δανεισμού σε ποσοστό 103%. Μέσα σε αυτό το εκρηκτικό κλίμα και με δεδομένη την αδυναμία της χώρας να βρει χρηματοδότηση, η Ελλάδα αναγκάζεται επισήμως να ζητήσει την ένταξή της στο μηχανισμό στήριξης και οι οίκοι αξιολόγησης για πρώτη φορά κατατάσσουν τα ελληνικά ομόλογα στην επενδυτική κατηγορία των «σκουπιδιών».

Πλέον το οικονομικό πρόβλημα της Ελλάδος απειλούσε όλη την Ευρώπη και κυρίως την Ευρωζώνη. Το Μνημόνιο ύστερα από ένα μήνα σκληρών διαπραγματεύσεων υπογράφηκε στις 5 Μαΐου του 2010. Το Μνημόνιο περιλάμβανε πόρους 80 δισεκατομμυρίων δανείων από τους

εταίρους της Ευρωζώνης πλην της Σλοβακίας, οι οποίοι θα δίνονταν με δόσεις αφού πρώτα εξεταζόταν η πορεία υλοποίησης των μέτρων.

Το Σεπτέμβριο – Οκτώβριο του 2010 παρατηρήθηκε μια ευφορία στις αγορές, οι οποίες δεν κράτησαν πολύ, γιατί η καγκελάρια Μέρκελ υποστήριξε ότι σε περίπτωση χρεοκοπίας χώρας που συμμετέχει στον μηχανισμό στήριξης, το κόστος το επωμίζονται και οι ιδιώτες επενδυτές. Σαν αποτέλεσμα είχε την ύπαρξη αβεβαιότητας προς την ελληνική οικονομία και τη συνεχόμενη υποβάθμιση της από τους αξιολογικούς οίκους.

Το κλίμα στην αγορά βελτιώθηκε από τα μέσα του Ιανουαρίου του 2011 ύστερα από την επιτυχή αύξηση μετοχικού κεφαλαίου στην Τράπεζα Πειραιώς και την πώληση από την Eurobank μεγάλου ποσοστού της θυγατρικής της στην Πολωνία. (Χαρδούβελης, 2011)

Στις 23 Οκτωβρίου 2011 πραγματοποιείται έκτακτη σύνοδος κορυφής στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την κατάρτιση ενός σχεδίου αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη. Στις 26 Οκτωβρίου η Σύνοδος Κορυφής ενέκρινε το νέο χρηματοδοτικό πακέτο καθώς και την απομείωση του χρέους (PSI). Με βάση τις τότε προβλέψεις, το χρέος θα περιοριζόταν στο 120% του ΑΕΠ το 2020. Παρά τη θετική επίδραση που άσκησε το PSI στην απομείωση του δημόσιου χρέους, οι αυξανόμενες πολιτικές και κοινωνικές αντιδράσεις στο εσωτερικό της Ελλάδας, με αποκορύφωμα την πρόταση του Πρωθυπουργού Γ.Α. Παπανδρέου για διενέργεια δημοψηφίσματος σχετικά με τη νέα δανειακή σύμβαση, αύξησαν κατακόρυφα την αβεβαιότητα στη χώρα, οδηγώντας σε μαζική εκροή καταθέσεων, έντονα προβλήματα ρευστότητας και χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα και σοβαρή απόκλιση του προγράμματος προσαρμογής από την πορεία υλοποίησής του.

Η ευρωπαϊκή πολιτική το 2012 επικεντρώθηκε στην εφαρμογή των δημοσιονομικών κανόνων, στη διόρθωση και την παρακολούθηση των μακροοικονομικών ανισορροπιών και στη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Το Μάρτιο του 2012 υπογράφηκε από τους ηγέτες 25 κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης η “Συνθήκη για τη σταθερότητα, το συντονισμό και τη διακυβέρνηση της ΟΝΕ”, αποκαλούμενη και “Δημοσιονομικό Σύμφωνο”, η οποία τέθηκε τελικά σε ισχύ τον Ιανουάριο του 2013.

Το 2012 το έλλειμμα και το χρέος των ελληνικών δημοσιονομικών συνέχισαν να αυξάνονται και κυμαίνονταν σε ανησυχητικά επίπεδα. Το ΑΕΠ παρουσίασε μείωση κατά το πρώτο τρίμηνο του 2012, ενώ η ανεργία αυξήθηκε φθάνοντας σε διψήφιο αριθμό. (Κ.Π.Ε.Α., 2012)

Η τελική έκθεση, που παρουσιάστηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου του 2012, καθώς και το “Σχέδιο στρατηγικής για μια βαθιά και γνήσια Οικονομική και Νομισματική Ένωση” της Ευρωπαϊκής σταθερής αρχιτεκτονικής στο χρηματοπιστωτικό, το δημοσιονομικό,

τον οικονομικό και τον πολιτικό τομέα, προκειμένου να στηρίζεται σταθερότητα του ευρώ και της ΕΕ ως σύνολου.

Η εμπιστοσύνη των αγορών στη ζώνη του ευρώ ενισχύθηκε περαιτέρω από μια σειρά άλλων γεγονότων, όπως η επαναβεβαίωση της προσήλωσης της νέας ελληνικής κυβέρνησης (Ιούλιος 2012) στην υλοποίηση των στόχων του οικονομικού προγράμματος, η ανάδειξη νέας κυβέρνησης στην Ολλανδία (Σεπτέμβριος 2012), η θετική απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου στη Γερμανία για το μόνιμο Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης (Σεπτέμβριος 2012), η «μερική» επιστροφή της Ιρλανδίας στις αγορές (Ιούλιος 2012) και η νέα συμφωνία για τη βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους (Νοέμβριος 2012).

Στις αρχές του 2014 είχαν ενισχυθεί οι ενδείξεις ότι το 2013 η κατάσταση ήταν βελτιωμένη σε σχέση με το 2012 και κυρίως ότι η οικονομία έχει εισέλθει σε τροχιά σταθεροποίησης και υπήρχαν οι προϋποθέσεις για να τερματιστεί η ύφεση και να αρχίσει η ανάκαμψη το 2014.

Σήμερα, η κατάσταση συνεχίζει να είναι έκρυθμη καθώς η οικονομία ξανακύλησε και παρουσίασε ξανά αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης, με αποτέλεσμα να αρχίσουν πάλι οι συζητήσεις περί τρίτου μνημονίου.

2.5 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η ύφεση που ξεκίνησε στις ΗΠΑ επεκτάθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο. Οι τράπεζες έχουν μειώσει σημαντικά το δανεισμό τους και οι ιδιώτες καταναλωτές δεν μπορούν να καταναλώνουν με την ίδια ταχύτητα που συνήθιζαν. (Χαρδούβελης, 2011)

Παρόλο που υπήρξαν συντονισμένες προσπάθειες των Κεντρικών Τραπεζών για αύξηση της ρευστότητας στις αγορές και για μείωση των επιτοκίων, υπήρξαν αλυσιδωτές αρνητικές επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία. Οι αντιδράσεις αυτές οδήγησαν σε ύφεση αρκετές δυτικές οικονομίες, μ' αποτέλεσμα να χαθούν χιλιάδες θέσεις εργασίες και οι επενδύσεις στον ιδιωτικό τομέα να φτάσουν στο ναδίρ.

Οι συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης μπορούν να διακριθούν σε άμεσες και σε μελλοντικές. Οι άμεσες επιπτώσεις είναι αυτές που έχουν ήδη καταγραφεί και μπορούμε να τις παρουσιάσουμε, ενώ οι μελλοντικές επιπτώσεις χαρακτηρίζονται από τον απρόβλεπτο παράγοντα και συνεπώς είναι δύσκολο να τις παραθέσουμε καθώς δε μπορούμε να κάνουμε υποθέσεις. Εκτός όμως από τις άμεσες και τις μελλοντικές επιπτώσεις, υπάρχουν και οι οικονομικές αλλά και οι κοινωνικές επιπτώσεις.

Οι άμεσες οικονομικές συνέπειες της κρίσης είναι:

1. Παρατηρήθηκε σημαντική μείωση του ΑΕΠ τόσο της αμερικάνικης οικονομίας αλλά και των χωρών της Ευρωζώνης καθώς και μείωση του όγκου των συναλλαγών του διεθνούς εμπορίου. Όλα αυτά προκλήθηκαν από τη διεθνοποίηση της παγκόσμιας οικονομίας.
2. Ο ρυθμός οικονομική ανάπτυξης γίνεται για πρώτη φορά μετά τη δεκαετία του 1930 αρνητικός.
3. Ο υψηλός δανεισμός σε συνδυασμό με τα επαναλαμβανόμενα ελλείμματα τόσο στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών όσο και των κρατικών προϋπολογισμών οδήγησαν στη μείωση της φερεγγυότητας του ελληνικού κράτους. Θεσπίστηκαν αυστηρότερα πιστωτικά κριτήρια και περιορίστηκαν οι πιστώσεις. Η μείωση στις πιστώσεις οδήγησε τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά σε συρρίκνωση των δραστηριοτήτων τους, γεγονός που σήμανε τη μείωση του προσωπικού, αύξηση της ανεργίας, λιγότερη παραγωγή, λιγότερο εισόδημα και επιμήκυνση της ύφεσης (Χαρδούβελης, 2011).

Οι Κοινωνικές Επιπτώσεις

Η οικονομική κρίση προκαλεί δραματικές επιπτώσεις στην κοινωνική ζωή, δεδομένου ότι η μείωση ή και η απουσία εισοδήματος προκαλεί απώλειες στην ευημερία και ωθεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στη φτώχεια. Η οικονομική κρίση σε παγκόσμια κλίμακα, θέτει σε καθεστώς ευπρόσβλητης εργασίας το ήμισυ σχεδόν των εργατών, οι οποίοι βρίσκονται σε κίνδυνο απώλειας εργασίας. (http://kostas-pythio.blogspot.gr/2013_01_01_archive.html) Από τα τέλη του 2008 η ανεργία άρχισε να αυξάνεται και σήμερα υπολογίζεται ότι υπάρχουν περίπου 2,3 εκατομμύρια άνεργοι.

Η παραπάνω κατάσταση απειλεί κυρίως τις χώρες χαμηλής και μέσης ανάπτυξης, καθώς και στο εσωτερικό των χωρών τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, ενώ αποδεικνύει τρία βασικά αλληλοσυνδεδεμένα προβλήματα:

- Την αυξανόμενη τάση των ανισοτήτων στο εσωτερικό των χωρών
- Την ανισοτιμία στις συνθήκες κοινωνικής προστασίας και υγείας
- Τα επείγοντα ζητήματα της κλιματικής αλλαγής και της οικολογικής υποβάθμισης.

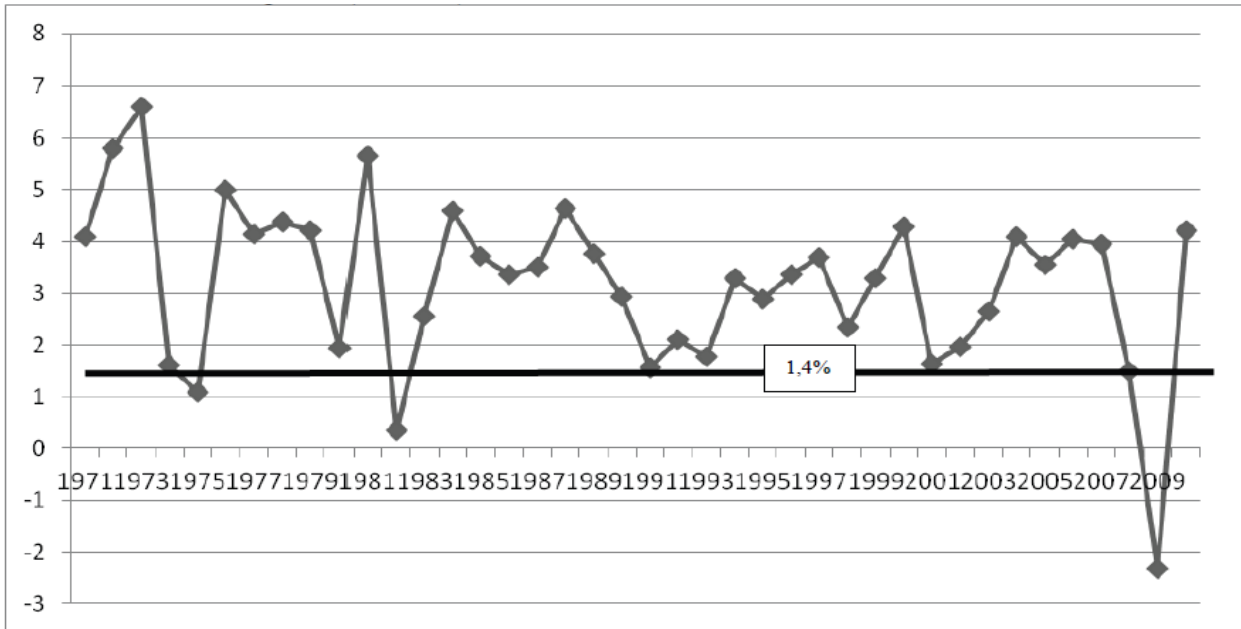
2.6 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση των τελευταίων ετών είναι η πιο μεγάλη κρίση στη σύγχρονη ιστορία έπειτα από το «κραχ» του 1929. Η πρόσφατη οικονομική κρίση του 2007 – 2009 στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη έδειξε ότι ενώ οι οικονομίες αγοράς αναπτύσσονται και αλλάζουν, εξακολουθούν να είναι επιρρεπείς σε κατάρρευση ή να πλησιάζουν την κατάρρευση εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν οδηγεί στην εξάλειψη των οικονομικών κρίσεων. (<http://deka-org.gr/index.php/articles/31-oikonomia-systima-axion>)

Η πρόσφατη κρίση τονίζει ότι η «η κρίση» είναι ένα μοναδικό και ξεχωριστό συμβάν. Οι κυβερνήσεις πίστευαν ότι οι οικονομικές κρίσεις αποτελούσαν τμήμα μόνο του παρελθόντος και δεν είχαν πάρει τα κατάλληλα μέτρα για να αποφύγουν μια τέτοια περίπτωση. Τώρα προσπαθώντας να καταλάβουν τι τους οδήγησε σ' αυτήν την παγκόσμια κρίση και πως εξαπλώθηκε τόσο γρήγορα επηρεάζοντας τόσες οικονομίες, εντοπίζουν αρκετές ελλείψεις στην πληροφόρηση και συνειδητοποιούν ότι δεν μπορούσαν να εντοπίσουν έγκαιρα κάποια ευαίσθητη οικονομία ώστε να πάρουν κάποια μέτρα για να αποφύγουν μια πιθανή κρίση.

Η οικονομική ύφεση είναι ένα φαινόμενο που παγκοσμίως συμβαίνει σχεδόν κάθε δέκα χρόνια. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε τον πίνακα που ακολουθεί, οι οικονομικές υφέσεις είναι περιοδικές και κυκλικές στην παγκόσμια οικονομία.

Πίνακας 2: Η διεθνής οικονομική κρίση

Source: Prepared on the WB data (world development indicators database).

Πηγή: World development indicators database

Στα μέσα της δεκαετίας του 1970, στις αρχές του 1980 και στην έναρξη της δεκαετίας του 1990 και 2000 εμφανίστηκαν οικονομικές υφέσεις παγκοσμίως. Ήταν αναμενόμενο να συμβεί και το 2010.

Στις αρχές του 2008 το πρόβλημα στον χρηματοπιστωτικό κλάδο είχε διογκωθεί αρκετά και σημαντικοί κλάδοι της οικονομίας, όπως ο τραπεζικός, ο κατασκευαστικός και του εμπορίου είχαν πληγεί σημαντικά. Διάφοροι χρηματοπιστωτικοί κολοσσοί πτώχευαν ο ένας πίσω από τον άλλο, ενισχύοντας το ήδη υπάρχον κλίμα αβεβαιότητας που υπήρχε και προκαλώντας προβλήματα στις χρηματοδοτήσεις και στην ρευστότητα. (https://www.nbg.gr/greek/the-group/the-bank/Documents/12-1_2009.pdf)

Η διαφορά των προηγούμενων υφέσεων με την πρόσφατη κρίση ήταν το μέγεθος της. Δεν ήταν απλώς μια περιφερειακή οικονομική ύφεση, όπως στην ασιατική οικονομία στα τέλη της δεκαετίας του 1990, αλλά μία παγκόσμια κρίση στην αρχή της. Τα νούμερα είναι εντυπωσιακά, καθώς σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, η συνολική παγκόσμια οικονομία συρρικνώθηκε κατά 2,1% το 2009. Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο όγκος του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών μειώθηκε κατά 12% το 2009, ενώ η ανεργία αυξήθηκε δραματικά φτάνοντας στο 8,7% - ποσοστό που αποτελεί νέο ρεκόρ ύστερα από τον πόλεμο. Η κατάσταση έγινε και παραμένει σοβαρή για τους νέους καθώς το ποσοστό απασχόλησής του μειώθηκε περισσότερο

από 8 ποσοστιαίες μονάδες. Στην Γαλλία και στην Ιταλία περίπου ο ένας στους τέσσερις νέους είναι άνεργος, ενώ στην Ισπανία είναι πάνω από δύο στους πέντε.

Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα είναι το χρέος. Οι κυβερνήσεις προκειμένου να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση δανείστηκαν σε μεγάλο βαθμό προκειμένου να διατηρήσουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματά τους και να τονώσουν τις δραστηριότητές τους. Μέχρι το τέλος του 2011, το κυβερνητικό χρέος στις χώρες του ΟΟΣΑ ήταν ίσο με το 100% του ΑΕΠ. Με άλλα λόγια, η αξία της συνολικής παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών είναι ίση με το χρέος.

Η χρηματοπιστωτική κρίση επεκτάθηκε γρήγορα στις ανεπτυγμένες χώρες και στη συνέχεια σε όλο τον κόσμο. Φυσικά η ελληνική οικονομία και κυρίως οι ελληνικές τράπεζες δε θα μπορούσαν να μην επηρεαστούν. Οι τράπεζες έπρεπε να λειτουργήσουν σε ένα νέο περιβάλλον με σημαντικές προκλήσεις, όπως η μείωση των ρυθμών ανάπτυξης, το ενδεχόμενο αύξησης των δανείων και οι δυσκολίες στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου. (https://www.nbg.gr/greek/the-group/the-bank/Documents/12-1_2009.pdf)

Η αντίδραση των χωρών ήταν άμεση σε ότι αφορά τη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης. Όλα τα μέτρα στόχευαν στη βελτίωση της ρευστότητας και στην κινητοποίηση των επενδύσεων με απώτερο σκοπό την αναθέρμανση της οικονομίας. Αν και η παγκόσμια οικονομία έδειξε δείγματα ανάκαμψης στα πρώτα τρίμηνα του 2010, η ελληνική αγορά πλήττονταν ακόμη από αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης και πτώση της οικονομικής δραστηριότητας, γεγονός που οδήγησε το ελληνικό κράτος στην ένταξή του στο μηχανισμό στήριξης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. (https://www.nbg.gr/greek/the-group/the-bank/Documents/12-1_2009.pdf)

2.7 ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 2008

Αρχικά η κρίση οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έλαβαν υπόψιν οι περισσότεροι έξυπνοι άνθρωποι τους κινδύνους που μπορεί να προέρχονταν από αυτή. Η βρετανική ακαδημία ήταν αυτή που απεύθυνε με επιστολή το ερώτημα στην βασίλισσα γιατί δεν προβλέφθηκε κάτι τέτοιο. Η απάντηση ήταν ότι επρόκειτο για μια φούσκα η οποία προβλεπόταν να δημιουργήσει έναν άλλον κόσμο και συνέβη το αντίθετο.

Όμως αποχρώσεις ενδείξεις της βαριάς οικονομικής ήττας που θα ερχόταν αποτελούσε στις Ηνωμένες Πολιτείες το χρέος του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος, το οποίο και ανερχόταν από το 22% του 1981, στο 198% του ΑΕΠ το 2008, ενώ τα αμερικανικά νοικοκυριά έβλεπαν το ποσοστό του χρέους τους να ανέρχεται από το 66% του ΑΕΠ το 1997 στο 100% μετά από μια δεκαετία. Γενικότερα το 2008 το συνολικό χρέος των ΗΠΑ ξεπέρασε το 350% του ΑΕΠ . Ενώ στην Βρετανία, το City του Λονδίνου είχε χρέος δύομιση φορές περισσότερο από το Βρετανικό ΑΕΠ.⁹

Ωστόσο η απάντηση των οικονομολόγων στην κρίση ήταν ότι η Κρίση δεν θα επέλθει γιατί δεν είχε φανεί ακόμη. Το πιο σημαντικό σ' αυτή την ιστορία ήταν ότι οι οικονομολόγοι πίστευαν πως είχαν βρει μια μαγική συνταγή πλουτισμού η οποία θα επέφερε κέρδη πιο πολλά στους ίδιους. Αυτό στο οποίο είχαν πειστεί ήταν ότι η χρηματοπιστωτική καινοτομία είχε καταφέρει να αφαιρεί τον κίνδυνο από το ίδιο το σύστημα, και το νέο έτσι χρέος μπορούσε να συσσωρευτεί επ' άπειρον χωρίς να υπάρχει άμεσος κίνδυνος ενός Κραχ. Γι' αυτό πείστηκαν από το γεγονός ότι οι τράπεζες παλαιότερα ενέκριναν δάνειο για παράδειγμα ενός ακινήτου αλλά αντιμετώπιζε άμεσα τον κίνδυνο μιας απειλής λόγω μη αποπληρωμής. Έτσι ζητούσε από τον πελάτη εχέγγυα και δεν έδινε για παράδειγμα πάνω από 60% της αξίας του ακινήτου της. Ουσιαστικά πείστηκαν από μια διάχυση των δανείων, και σε περίπτωση που δανειολήπτης δεν πλήρωνε τελικά το χρέος του στην τράπεζα, εκείνη μπορούσε να το απορροφήσει γιατί ο κίνδυνος έχει φύγει από τα βιβλία της. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε κάτι νέο στον χρηματοπιστωτικό τομέα ένα νέο δόγμα στο οποίο όποιος τολμούσε να μην γίνει μέλος του τότε δεν έπρεπε να είναι χρηματιστηριακός υπάλληλος ή παίκτης χρηματαγορών. Κάπως έτσι προέκυψε το Κραχ του 2008 όπου οι κίνδυνοι θεωρούνταν ακίνδυνοι.¹⁰

Η δεύτερη ερμηνεία της Κρίσης ήταν ότι, ξαφνικά οι τράπεζες πλούτισαν πέρα από το κανονικό όταν από το 1932 και μετά, ήταν υποχρεωμένες να κρατάνε ένα ποσοστό του κεφαλαίου τους, να μην δανείζουν χρήματα αν κάτι δεν πάει καλά και δεν αποπληρωθούν να έχουν ωστόσο χρήματα για να κάνουν τις συναλλαγές τους. Μετά το 1929, οι τράπεζες λειτουργούσαν

⁹ Γιάνης Βαρουφάκης Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος σελ.30-31 εκδ. Λιβάνη

¹⁰ Γιάνης Βαρουφάκης ,Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος, σελ.35 εκδ. Λιβάνη

περιοριστικά όσον αφορά το ποσοστό κεφαλαιοποίησης που σημαίνει ότι για κάθε 100 ευρώ που είχαν στα χέρια τους έπρεπε να κρατούν ένα ποσό 8 ευρώ για παράδειγμα. Τα CDO όμως αξιολογούνταν με AAA και θεωρούνταν ισότιμα με χαρτονομίσματα ίσης αξίας με τέτοιον τρόπο ώστε οι τράπεζες να διατηρούν τα CDO που αγόραζαν χωρίς να τα συμπεριλαμβάνουν στους υπολογισμούς των κεφαλαιοποιήσεων τους. Ουσιαστικά τα CDO ήταν εργαλεία που σκοπό είχαν να παραβιάζουν τους κανόνες που σκοπό τους είχαν να σώσουν τις τράπεζες από τον ίδιο τους τον εαυτό. Κι έτσι όταν το 2008 το τραπεζικό σύστημα κατέρρευσε οι αρχές βρήκαν στα ταμεία των τραπεζών CDO των οποίων η αξία είχε εξαφανιστεί. Επιπλέον αντί να τα κρατούν τα έδιναν στην Κεντρική Τράπεζα ως εγγυήσεις και για δάνεια που μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν όπως ήθελαν. Είτε να δανείζουν σε άλλες τράπεζες ή και να αγοράζουν κι άλλα, CDO.

Με αυτόν τον τρόπο τα CDO λειτούργησαν ως μια ανοιχτή πρόσκληση για να τυπώνει χρήμα ο κάθε τραπεζίτης. Τα CDO έτσι είχαν χαρακτηριστεί ως όπλα μαζικής καταστροφής, καθώς όσο περισσότερο δανείζονταν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα για να αγοράζουν CDO τόσο περισσότερα χρήματα κέρδιζαν.

Αυτό που ουσιαστικά ονειρεύονταν οι τραπεζίτες ήταν να δημιουργηθούν οι συνθήκες ύπαρξης για παράδειγμα ενός , ATM στο σαλόνι τους το οποίο θα τους έδινε χρήματα χωρίς να χρεώνονται.¹¹

Η τρίτη ερμηνεία της κρίσης, ήταν η απληστία που μέχρι τότε επικρατούσε στους ανθρώπους. Οι άνθρωποι από την φύση τους είναι τέτοιοι που μπορούν για το κέρδος, να κλέψουν να λεηλατήσουν και ούτω καθεξής, με σκοπό πάντοτε τον πλουτισμό. Η κατάρρευση που προέρχεται μέσα από τις κρίσεις είναι πολλές φορές αναπόφευκτη γιατί ο άνθρωπος ακολουθεί αυτή την τάση. Έπρεπε λοιπόν, να υπάρχει μια λύση που ως Λεβιάθαν θα ενέκυπτε επάνω στον άνθρωπο και θα τον καθοδηγούσε στο να μη πράξει λανθασμένα. Αυτός ο προστάτης ήταν ένα ρυθμιστικό πλαίσιο, το οποίο έπαιζε ρόλο να επιβάλλει περιορισμούς στην απληστία, και να εξαναγκάσει τους τραπεζίτες να συμπεριφέρονται εντός κανόνων. Τέτοιο παράδειγμα είναι ο νόμος Glass-Steagall του 1933 που απαγόρευε στους τραπεζίτες να στοιχηματίζουν τα χρήματα των καταθετών τους.

Όμως το 1970 άρχισε η ανατροπή αυτών των νόμων, καθώς αυτό το σύστημα υποχωρούσε σταθερά εξαιτίας της πίεσης του χρηματοπιστωτικού ελέγχου στους πολιτικούς.¹²

Οι ενέργειες του Greenspan τον έφεραν σε σημείο να θεωρείται σωτήρας πολλές φορές της κατάρρευσης των χρηματοπιστωτικών αγορών επειδή έδινε άμεσα λύση μέχρι και το 2006

¹¹ Γιάνης Βαρουφάκης, Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος, σελ.36-39 εκδ. Λιβάνη

¹² Γιάνης Βαρουφάκης, Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος, σελ.41-42 εκδ. Λιβάνη

όποτε και συνταξιοδοτήθηκε. Αυτό που έκανε ο Greenspan ήταν να παραμένει πιστός στην συνταγή του, και όταν έσκαγε μια φούσκα αμέσως ο ίδιος μείωνε τα επιτόκια και γέμιζε τις αγορές με ρευστό έως το 2008 όταν και αποχώρησε από την Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα τη Fed, όταν αυτή η συνταγή σταμάτησε πλέον να λειτουργεί¹³.

Η τέταρτη ερμηνεία που δίνεται για την κρίση είναι η αγγλοκελτική ασθένεια με την έννοια ότι το 2008 όταν η Wall Street και το City του Λονδίνου κατέρρεαν, οι Γάλλοι Γερμανοί και Ολλανδοί θεωρούσαν ότι η τιμωρία των Αγγλοκελτών ήταν δίκαιη. Η κρίση με την σειρά της μετανάστευσε στην Ευρώπη, και ήταν κάτι πολύ χειρότερο απ' ό,τι προέβλεπαν.

¹³ Γιάνης Βαρουφάκης, Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος, σελ.45 εκδ. Λιβάνη

2.8 Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η μακροοικονομική σύμφωνα με τον Τζορτζ Λούκας αποτελούσε την λύση στο πρόβλημα της Μεγάλης Ύφεσης. Δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην μακροχρόνια οικονομική μεγέθυνση. Άλλος που υποστήριζε ότι η Κρίση είχε ουσιαστικά λυθεί ήταν και ο Μπεν Μπερνάκι ο οποίος ήταν καθηγητής στο Πρίνστον με υπηρεσία στην Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα έλεγε ότι η μακροοικονομική είχε λύσει το πρόβλημα του οικονομικού κύκλου και ότι ήταν ενόχληση πρωτίστως παρά θέμα προτεραιότητας.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ενώ η κρίση του 2008 έμοιαζε πολύ με εκείνη του 1930 το περίεργο είναι ότι επεκτάθηκε και στην Ιαπωνία την δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου¹⁴.

Ωστόσο ένα άλλο καθεστώς αυτό του Σοβιετικού είχε ήδη καταρρεύσει χωρίς να ανακαλυφθεί ο τρόπος με τον οποίο έγινε κάτι τέτοιο. Αποτελεί γρίφο ότι έτσι αθόρυβα κατέρρευσε η ένωση. Ίσως το συγκεκριμένο καθεστώς να υπονομεύτηκε σταδιακά και με τέτοιον τρόπο από την πεισματική άρνηση του καπιταλισμού να δείξει τον κατάλληλο βαθμό παρακμής. Η άνοδος του οικονομικού επιπέδου της ασιατικής καπιταλιστικής κοινωνίας υπονόμωσε σε τέτοιο σημείο το ηθικό του σοβιετικού καθεστώτος. Ο πόλεμος επίσης στο Αφγανιστάν ήταν εκείνος που εξάντλησε τον σοβιετική άμυνα και την οικονομική της δύναμη, αλλά και η αδυναμία της Σοβιετική ένωσης να ανταγωνιστούν τους εξοπλισμούς του Ρόναλντ Ρέιγκαν.¹⁵

Τα αποτελέσματα δεν άργησαν να φανούν σε ολόκληρο τον κόσμο κι όλα αυτά ήταν υπέρ της πολιτικής και ιδεολογικής κυριαρχίας του καπιταλισμού. Αυτό όμως που άλλαξε ήταν ότι άνθρωποι που παλαιότερα ζούσαν σε μαρξιστικά καθεστώτα, τώρα έγιναν πολίτες κρατών που ήταν πρόθυμοι να δώσουν μια ευκαιρία στην αγορά.

Τελικώς η ταπεινωτική αποτυχία της Σοβιετικής Ένωσης κατέστρεψε το σοσιαλιστικό όνειρο. Για ενάμιση περίπου αιώνα ο σοσιαλισμός υπηρέτησε αυτούς που αντιμετώπιζαν πρόβλημα από τις αγοραίες οικονομίες. Σήμερα μετά από το 1917 τα δικαιώματα των ιδιοκτησιών αλλά και οι ελεύθερες αγορές θεωρούνται θεμελιώδεις αρχές αλλά οι δυσάρεστες πλευρές του συστήματος αγοράς όπως η ανεργία, η αδικία και άλλα γίνονται αποδεκτά.¹⁶

¹⁴ Πωλ Κρούγκμαν, Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της Ύφεσης, Αθήνα, 2009 σελ.39-40.

¹⁵ Πωλ Κρούγκμαν, Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της Ύφεσης, Αθήνα, 2009 σελ.41.

¹⁶ Πωλ Κρούγκμαν, Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της Ύφεσης, Αθήνα, 2009 σελ.44.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο - Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Προκειμένου να καλυφθούν οι νέες ανάγκες των κρατών λόγω κυρίως των αναποτελεσματικών πολιτικών που ακολουθήθηκαν, εμφανίστηκαν νέες μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων προκειμένου να καταπολεμήσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και τους φορείς καινοτομιών.

Ο όρος Κοινωνική οικονομία - «Economic social», έχει τις ρίζες του στη Γαλλία. Αργότερα, στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και 1980, υπήρξε μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και άρχισε ο τομέας να οριοθετείται από τον Ο.Ο.Σ.Α., το Ευρωπαϊκό δίκτυο Ε.Μ.Ε.Σ. και άλλους μεγάλους οργανισμούς στη Διεθνή κοινότητα. Ανάλογες προσπάθειες έγιναν και στις Η.Π.Α. από το 1976 (Χρυσάκης Μ. & Ζιώμας Δ. κ.ά., 2002, σελ. 31-32)

Στην Ευρώπη, οι πρώτες επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας άρχισαν να εμφανίζονται στις αρχές του 1970-1980. Οι κοινωνικές εταιρείες αναπτύχθηκαν για να καλύψουν κοινωνικές ανάγκες, τις οποίες δεν μπορούσε να τις καλύψει ούτε ο κρατικός τομέας, ούτε ο ιδιωτικός τομέας (στην πρόνοια, εκπαίδευση, υγεία, πολιτισμό, ψυχαγωγία). Έτσι άρχισε να πρωτοεμφανίζεται ένας νέος τομέας, ο «τρίτος τομέας», «τομέας της εναλλακτικής οικονομίας», κ.τ.λ.

Πράγματι, στην Ευρώπη έχει αναπτυχθεί τα τελευταία είκοσι χρόνια ένας ιδιαίτερα ευρύς προβληματισμός για το ρόλο, τη σπουδαιότητα και ωφελιμότητα της κοινωνικής οικονομίας. Επίσης υιοθετήθηκε σε όλη την Ε.Ε., στα πλαίσια της κοινοτικής πρωτοβουλίας Equal á και β' κύκλου (2001-2008), ειδικό μέτρο και δράσεις για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, ενώ, στα πλαίσια της Equal á κύκλου, το 2005 πραγματοποιήθηκαν και Ευρωπαϊκά συνέδρια για την κοινωνική οικονομία τόσο στην Αθήνα όσο και στην Πράγα.

Μέσα από την Equal αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα σημαντικές πρωτοβουλίες, επιχειρηματικές, αναπτυξιακές, χρηματοπιστωτικές, οι οποίες συσπειρώνουν εξαιρετικό ανθρώπινο δυναμικό, δημιουργούν απασχόληση, προσφέρουν νέα καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, ενώ διέπονται από τα χαρακτηριστικά των πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας (αλληλεγγύη, εξυπηρέτηση της κοινότητας, περιορισμένο επανεπενδύόμενο στην επιχείρηση κέρδος, εθελοντική συμμετοχή κ.τ.λ.).

Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν τη συνεχή ανάπτυξη, εξέλιξη και προοπτικές του Τρίτου Τομέα σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

3.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, συνδυάζει το πλεονέκτημα της προσφοράς νέων αγαθών και υπηρεσιών για καλύτερη ποιότητα ζωής και της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και καταπολέμησης της ανεργίας. Γι' αυτόν τον λόγο τα τελευταία είκοσι χρόνια η Ε.Ε. και η Διεθνή κοινότητα δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον στον συγκεκριμένο τομέα.

Η συνεισφορά του μάλιστα στην απασχόληση είναι ιδιαίτερα σημαντική στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών και εκτιμάται ως εξής: Γαλλία 29%, Γερμανία 23%, Ιταλία 25% (“Eurostat Statistics”, εφημερίδα ARIES, “3rd sector”, Newsletter, τεύχος 1, 2 Νοέμβριος, Δεκέμβριος 1998).

- ✧ Στη Λατινική Αμερική επίσης και κυρίως στη Βραζιλία και Αργεντινή, τα τελευταία χρόνια, καθημερινά πολλαπλασιάζονται οι αυτό-διαχειριζόμενες επιχειρήσεις από άτομα που αντιμετώπιζαν υπό-απασχόληση και κακές αμοιβές. Το 2007, ο πρόεδρος Τσάβες ανακοίνωσε την υπαγωγή μεγάλων πετρελαϊκών μονάδων σε καθεστώς συνεταιριστικής και αυτό-διαχειριζόμενης λειτουργίας, στις οποίες συμμετέχει το κράτος και εργαζόμενοι και στις οποίες πλέον οι εργαζόμενοι σύμφωνα με ομολογίες τους βρίσκονται σε πολύ καλύτερη θέση.
- ✧ Στις αρχές του 1990 το μοναδικό κράτος μέλος με ειδική νομοθεσία, όσον αφορά στις κοινωνικές επιχειρήσεις, ήταν η Ιταλία.
- ✧ Το 1995 το Βέλγιο συνέταξε σχετικό νόμο και αργότερα ακολούθησαν η Γαλλία, Πορτογαλία, Φινλανδία και Λιθουανία.
- ✧ Στη Γερμανία θεσπίστηκε νόμος για τις επιχειρήσεις οι οποίες απασχολούσαν άτομα με βαριές αναπηρίες. Σε πολλές άλλες χώρες αναπτύσσεται ακόμη σχετικός διάλογος ως προς τη δυνατότητα θέσπισης νόμων όπως:
- ✧ Στο Ηνωμένο Βασίλειο υπάρχουν κοινωνικές επιχειρήσεις στον τομέα παραγωγής βιολογικών προϊόντων, προστασίας του περιβάλλοντος, παροχής προσωπικών υπηρεσιών, με στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Επίσης αναθερμάνθηκε το ενδιαφέρον για τα κέντρα επιχειρηματικότητας της Κοινότητας (community businesses) τα οποία αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών και απασχόλησης.
- ✧ Στην Ολλανδία στο ίδιο μοντέλο οργάνωσης συστήνονται συνοικιακές αναπτυξιακές επιχειρήσεις ή συμπράξεις, με αντικείμενο προσανατολιζόμενο στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ποιότητα της ζωής των πολιτών.

- ✧ Στη Σουηδία υπάρχουν κοινωνικοί συνεταιρισμοί στους τομείς της εκπαίδευσης ενηλίκων, της ψυχαγωγίας, του πολιτισμού, της παροχής προσωπικών υπηρεσιών κυρίως σε άτομα με ειδικές ανάγκες.
- ✧ Το Φινλανδικό μοντέλο συστήνει εργατικούς συνεταιρισμούς με σκοπό την παροχή υπηρεσιών κατάρτισης και κοινωνικών υπηρεσιών. Ενισχύουν το αίσθημα του εθελοντισμού και δημιουργούν προϋποθέσεις ενσωμάτωσης κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων για ένταξή τους στην αγορά εργασίας.
- ✧ Στην Αυστρία η κοινωνική οικονομία εμφανίζεται με την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και ειδικότερα στη φροντίδα των παιδιών στο σπίτι από υπεύθυνους (child-minder). Το 80% των μελών αυτών των ομάδων είναι κυρίως άτομα με ειδικές ομάδες.
- ✧ Στην Ιρλανδία δημιουργούνται αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί και συνεταιρισμοί για άτομα με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες. Σε αυτούς συμμετέχουν ποικίλοι εταίροι, όπως ΜΚΟ, κοινωνικές επιχειρήσεις, πιστωτικές ενώσεις, τοπικοί αναπτυξιακοί οργανισμοί.
- ✧ Στο Λουξεμβούργο έχουν συσταθεί οργανισμοί ενσωμάτωσης μέσω οικονομικών δραστηριοτήτων με στόχο την ένταξη γυναικών και μακροχρόνια ανέργων στην αγορά εργασίας. Δραστηριοποιούνται κυρίως στους τομείς του πολιτισμού, της εργασιακής ενσωμάτωσης, της γεωργίας, του περιβάλλοντος.
- ✧ Στη Γερμανία, ως συνέπεια της κρίσης της ανεργίας, έχουν αναπτυχθεί πρωτοβουλίες εργασιακής ενσωμάτωσης και δημιουργίας θέσεων εργασίας. Στόχος τους είναι η ενεργοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου και η καταπολέμηση της ανεργίας προσφέροντας εκπαιδευτικά προγράμματα και ευκαιρίες για απασχόληση ορισμένου χρόνου.
- ✧ Στη Γαλλία αναπτύσσονται πρωτοβουλίες εργασιακής ενσωμάτωσης ευάλωτων οικονομικά και κοινωνικά ομάδων με τη μορφή τοπικών κυρίως συνδέσμων (regies de quartier) καθώς και παροχής προσωπικών υπηρεσιών κοινωνικού σκοπού (σε παιδιά, ηλικιωμένους) με ιδιαίτερη δραστηριοποίηση εθελοντών (γονέων, εκπαιδευτικών).
- ✧ Στο Βέλγιο αναπτύσσονται κυρίως πρωτοβουλίες «επιχειρήσεων κοινωνικού σκοπού» με το Νόμο του 1995. «Σε άλλες περιοχές του Βελγίου θεσμοθετήθηκαν επιχειρήσεις Κατάρτισης μέσω της Απασχόλησης καθώς και επιχειρήσεις Ενσωμάτωσης στην Απασχόληση, οι οποίες έχουν σαν στόχο την ενσωμάτωση ανέργων ατόμων στην αγορά εργασίας παρέχοντας συμβόλαια απασχόλησης.

(Προοπτικές Απασχόλησης στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας», ό.π., 2002)

Σύμφωνα με τα στοιχεία που προσφέρονται στο πλαίσιο μιας από τις μελέτες της δοκιμαστικής ενέργειας της Ε.Ε. – CIRIEC 2000, το τρίτο σύστημα προσφέρει 8.880.000 θέσεις πλήρους απασχόλησης στο σύνολο των οργανισμών στις χώρες της Ε.Ε. (ο Τρίτος τομέας προσδιορίζεται

με βάση το νομικό καθεστώς των οργανώσεων και περιλαμβάνονται οι συνεταιρισμοί, τα αλληλοβοηθητικά ταμεία, ενώσεις και ιδρύματα).

Η συμμετοχή των οργανισμών του τρίτου τομέα στην συνολική απασχόληση ποικίλλει ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με τη μελέτη του Cigiec, οι οργανισμοί αυτοί συμβάλλουν από το 1 έως 2,5% στη συνολική απασχόληση στην Ελλάδα και την Πορτογαλία και φθάνει έως και 12,5% και 14,3% σε Δανία και Ιρλανδία. Σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο αναπτύσσεται και μία άλλη ιδιαίτερα σημαντική δραστηριότητα της κοινωνικής οικονομίας, οι εναλλακτικές πιστώσεις, τις οποίες αναπτύσσουν εναλλακτικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί. Είναι οργανισμοί που προσφέρουν σε ιδιώτες και επιχειρήσεις εναλλακτικά χρηματοδοτικά προϊόντα (δάνεια με ευνοϊκές ρυθμίσεις, Μικροπιστώσεις, καταθετικά προϊόντα, Funds κ.ά.), με παράλληλη παροχή και υποστηρικτικών υπηρεσιών (επιχειρηματική υποστήριξη, εκπαίδευση, προβολή, παρακολούθηση κ.τ.λ.). Οι οργανισμοί αυτοί έχουν κυρίως κοινωνικούς στόχους, ήτοι υποστηρίζουν επιχειρήσεις που σέβονται ή δραστηριοποιούνται στο περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη, απασχολούν άτομα αποκλεισμένα, αναπτύσσουν επενδύσεις με κοινωνική υπευθυνότητα (Εφημερίδα Καθημερινή, 14-8-2006 & 5-11-2006).

Στο χώρο της εναλλακτικής πίστωσης, δραστηριοποιούνται περίπου 800 εναλλακτικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και ως επί το πλείστον συνεργάζονται με επιχειρήσεις που έχουν κοινωνικούς σκοπούς.

Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων οργανισμών είναι τα παρακάτω:

- ♦ Η Διεθνής Ένωση Οργανισμών Κοινωνικής Χρηματοδότησης [(International Association of Investors in the social Economy) (INAISE)],
- ♦ Παγκόσμια Τράπεζα Γυναικών (World Women Banking),
- ♦ Deutsche Bank,
- ♦ Triodos Bank και η Charity Bank στη Μεγάλη Βρετανία,
- ♦ Banka Ethica στην Ιταλία ,
- ♦ Η Unicef.

Στα πλαίσια των εναλλακτικών πιστώσεων και της κοινωνικής οικονομίας, προωθείται από τα Ηνωμένα Έθνη, από το 1974 και μετά σε παγκόσμιο επίπεδο, η Μικροπίστωση Γυναικών για ανάπτυξη Μικρών συλλογικών επιχειρήσεων.

Η Μικροπίστωση αποτελεί μία σοβαρότατη πολιτική, στρατηγική και μηχανισμό καταπολέμησης της φτώχειας και δημιουργίας εισοδήματος με τη στήριξη κυρίως γυναικών για δημιουργία συλλογικών επιχειρήσεων, μέσα από τη διάθεση μικροδανείων και την παροχή

υποστηρικτικών ενεργειών (κατάρτιση, οικονομικοτεχνική στήριξη, προβολή και παρακολούθηση της επιχείρησης) (Εφημερίδα Καθημερινή, 5/11/06, Εφημερίδα Τα Νέα, 11-12-06).

Η Μικροπίστωση ξεκίνησε από τη Grameen Bank, το 1974 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με τη δημιουργία πλέον ενός επιχειρηματικού κοινωνικού κολοσσού της Τράπεζας Grameen Bank, συνεταιριστικής τράπεζας. Στη Grameen Bank οι δανειζόμενες γίνονται υποχρεωτικά μέλη, ενώ προαπαιτούμενο για την λήψη του μικροδανείου είναι η σύσταση ομάδας, τα μέλη της οποίας θα δημιουργήσουν συλλογική επιχείρηση. Για τα δάνεια δεν απαιτούνται εμπράγματα εγγυήσεις, παρά μόνο σύσταση ομάδας και εγγύηση μεταξύ των μελών, ενώ η μεθοδολογία δανειοδοτικής υποστήριξης στηρίζεται στην επίσκεψη της τράπεζας στους/στις δανειοδοτούμενους/ες και όχι το αντίθετο, το οποίο ως πρακτική εφαρμόζεται από τις εμπορικές και συμβατικές τράπεζες. Μέχρι σήμερα 100.000.000 φτωχοί, εκ των οποίων το 97% γυναίκες έχουν βγει από τη φτώχεια με τη δημιουργία επιχειρήσεων (Yunus M., 1998, σελ. 204)

Έτσι, οι κοινωνικές επιχειρήσεις, όπως η τράπεζα Grameen και οι επιχειρήσεις που υποστηρίζονται από αυτή, κάλλιστα μπορούν να είναι επιτυχημένες και ωφέλιμες οικονομικά και κοινωνικά.

Εξαιρετικές εφαρμογές Μικροπίστωσης στα πλαίσια της κοινωνικής οικονομίας, επιδεικνύουν επίσης οι παρακάτω εναλλακτικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί.:

1. Η Παγκόσμια Τράπεζα Γυναικών (Women World Banking), με κέντρο την Αμερική και παραρτήματα σε όλη την Ευρώπη, Αφρική και Ασία,
2. Η Διεθνής Ένωση Οργανισμών Κοινωνικής Χρηματοδότησης (International Association of Investors in the social Economy) (INAISE),
3. Ο Μικροπιστωτικός οργανισμός «Hand in Hand», με στόχο την δημιουργία θέσεων εργασίας, με την ανάπτυξη επιχειρήσεων από άνεργους.

Στην Ελλάδα αναπτύχθηκε για πρώτη φορά η Μικροπίστωση (2003) από την Συνεταιριστική Τράπεζα Ιωαννίνων, στα πλαίσια της κ.π. Equal, έργο DIONI II και στοχεύει παρομοίως στην υποστήριξη εν δυνάμει και υπάρχοντων επιχειρηματιών για την ανάπτυξη επιχειρήσεων.

3.3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όσον αφορά στην Ελλάδα κοινή διαπίστωση είναι ότι οι δραστηριότητες του τομέα της κοινωνικής οικονομίας δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες και οι οποιοσδήποτε προσπάθειες που γίνονται τα τελευταία χρόνια από διάφορους φορείς προσκρούουν, μεταξύ άλλων, στην έλλειψη ενός κατάλληλου και ευέλικτου πλαισίου για τη θεσμική, διοικητική και χρηματοδοτική στήριξη των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται στον τομέα αυτό. (Κετζετσοπούλου Μ., 2005)

Ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας στη χώρα μας δεν έχει αναγνωριστεί ως διακριτός τομέας, μολονότι δραστηριοποιείται σε αυτόν ένας σημαντικός αριθμός φορέων, οι οποίοι εντάσσονται στον τρίτο τομέα, όπως γυναικείοι συνεταιρισμοί, συνεταιριστικές τράπεζες, εθελοντικές οργανώσεις, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, άλλες νομικές μορφές επιχειρήσεων με κοινωνικούς σκοπούς. (Κετζετσοπούλου Μ., 2005)

Γενικότερα, η ελληνική κοινωνία στο σύνολό της εξακολουθεί να εντάσσει τέτοιου τύπου πρωτοβουλίες σε μια «φιλανθρωπικού χαρακτήρα» προσέγγιση. Αυτό επιβεβαιώνεται επίσης από το γεγονός ότι ο τομέας αυτός δεν εμφανίζεται σε καμία από τις επίσημες στατιστικές ως διακριτή κατηγορία

Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, ο τρίτος τομέας φαίνεται να απασχολεί 68.770 άτομα που αντιπροσωπεύει μόλις το 1,8% της συνολικής απασχόλησης ή το 3,3% της μισθωτής απασχόλησης. Το ποσοστό απασχόλησης (ανάλογα με τη νομική μορφή των οργανισμών), επιπροσθέτως, διαφέρει ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες ιδιαίτερη παρουσία έχουν οι συνεταιρισμοί, οι οποίοι συναντώνται ως κυρίαρχη μορφή κ.ε. σε πολλές χώρες (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Σουηδία Ιρλανδία, Γερμανία, Δανία, Λουξεμβούργο, Αυστρία, Ενωμένο Βασίλειο, Βέλγιο, Ελλάδα και Γαλλία.) (Κετζετσοπούλου Μ., 2005, σελ. 11-15, Χατζαντώνης Δ., Ευρωπαϊκό συνέδριο Κοινωνικής οικονομίας Equal, 2005)

Παρόλο που στην Ελλάδα παρατηρείται σημαντικό κενό στην προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών και ευρύτερα υπηρεσιών σχετικών με την ποιότητα ζωής και συνεπώς, μεγάλη ανάγκη για υπηρεσίες που θα μπορούσαν να προσφερθούν από τον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, ο συγκεκριμένος τομέας δεν έχει αναπτυχθεί όσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κυρίως λόγω της έλλειψης πληροφόρησης και αδιαφορίας της ελληνικής κοινωνίας, της έλλειψης θεσμικού και χρηματοδοτικού πλαισίου, που συνεπάγονται μη αναγνώριση, μη πιστοποίηση και μη χρηματοδότηση των φορέων κοινωνικής οικονομίας από το κράτος, το οποίο απλά παρατηρεί και εξυπηρετείται από τις εθελοντικές πρωτοβουλίες, διότι έτσι, παράγεται απλήρωτη

και ανασφάλιστη εργασία. (Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων, 2005, σελ. 11).

Φωτεινή εξαίρεση αποτελεί το 4ο Κ Π.Σ., το οποίο, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και μετά από πιέσεις αρμοδίων φορέων κοινωνικής οικονομίας, περιλαμβάνει δράσεις υποστήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων. Άξιες λόγου είναι και οι προσπάθειες αυτό-οργάνωσης και κινητοποίησης των πολιτών της χώρας, οι οποίες ωστόσο δεν είναι το ίδιο έντονες, όπως στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Παρ' όλα, όμως, τα ανωτέρω προβλήματα και τις ελλείψεις του τομέα στην Ελλάδα, τα τελευταία είκοσι χρόνια παρατηρείται έντονη δραστηριοποίηση στο χώρο της κοινωνικής οικονομίας, στο οποίο δραστηριοποιούνται, κυρίως

- Αστικοί και Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί,
- Γυναικείοι συνεταιρισμοί,
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΗ.ΚΥ.Ο.),
- Σωματεία (πολιτιστικά, περιβαλλοντολογικά, γυναικεία κ.ά.),
- Α.Μ.Κ.Ε.,
- Δημοτικές επιχειρήσεις και Κοινωφελή Ιδρύματα,
- Σημαντική είναι αναντίρρητα και η ανάπτυξη των Γυναικείων Συνεταιρισμών.

(Από την έκθεση VOLMED-HELLAS, όπως παρουσιάζεται στο Χρυσάκης Μ. κ.ά., 2000, σελ. 53).

Γενικά και στην Ελλάδα, όπως και σε όλη την Ευρώπη και τη Διεθνή κοινότητα, υπάρχει ευχάριστη άνθιση δραστηριοτήτων του Τρίτου τομέα, με σκοπούς κοινωνικούς (προσφορά κοινωνικού, πολιτιστικού και παραγωγικού έργου), οι οποίες και εργασία δημιουργούν και στην τοπική ανάπτυξη συμβάλλουν (Οδηγός Προβολής προϊόντων και Υπηρεσιών Γυναικείων Συνεταιρισμών και Κοινωνικών Επιχειρήσεων, 2005, Trade Houses DIONI II, ο οποίος διατίθεται στα Κ.Ε.Ε.»).

Ωστόσο, μπορούμε να παραθέσουμε ορισμένες προτεινόμενες δράσεις βάσει των σημερινών συνθηκών στην Ελλάδα:

- a) Ελλείψεις στο θεσμικό πλαίσιο – καθίσταται επιτακτική η ανάγκη ολοκλήρωσης του πλαισίου με ρυθμίσεις που να είναι ευνοϊκές.

- b) Παρατηρείται ως πρόβλημα η έλλειψη υποστήριξης και συμβουλευτικής στους φορείς της κοινωνικής οικονομίας. Ως εκ τούτου, πρέπει να εξασφαλισθεί η συνέχεια στις υπάρχουσες δομές.
- c) Η χρηματοδότηση δεν είναι επαρκής. Χρειάζεται λοιπόν να υπάρξει ένα νομοθετικό πλαίσιο για εναλλακτικές πιστώσεις, όπως επίσης και ένα ειδικό ταμείο εγγυοδοσίας.
- d) Δεν υπάρχουν αρκετά εξειδικευμένα στελέχη και χρειάζεται να ληφθούν μέτρα για τη δημιουργία αυτών.
- e) Δεν υπάρχει πρόβλεψη για τα άτομα με αναπηρία και πως αυτά μπορούν να ενταχθούν σε δράσεις της κοινωνικής οικονομίας.
- f) Υπάρχουν σημαντικές δυσκολίες στη δικτύωση και εκπροσώπηση της κοινωνικής οικονομίας. Πρέπει οπωσδήποτε να συγκροτηθεί ένας φορέας εκπροσώπησης ο οποίος να έχει παρουσία στην περιφέρεια και να διοργανώνει ημερίδες κλπ.
- g) Ο δημόσιος τομέας με την τοπική αυτοδιοίκηση δε συνεργάζονται πάντα με ομαλό τρόπο. Είναι λοιπόν απαραίτητο να υπάρχουν συμβάσεις προνομιακού τύπου για την προμήθεια προϊόντων και υπηρεσιών.

3.4 ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Υπάρχουν σημαντικά γεγονότα που περιορίζουν σημαντικά το μέγεθος της παρέμβασης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης όπως είναι η κρίση και το σημαντικό οικονομικό πρόβλημα της τοπικής αυτοδιοίκησης εξαιτίας των δανειακών συμβάσεων που έχει συνάψει η Ελλάδα.

Υπάρχει ένας αριθμός δυνατοτήτων στήριξης της Κοινωνικής Οικονομίας από την Τοπική Αυτοδιοίκηση και ο οποίος είναι ο ακόλουθος:

- 1) Χρειάζεται να θεσπισθούν ειδικά κίνητρα τα οποία θα ενισχύουν την κοινωνική επιχειρηματικότητα για παράδειγμα όπως συμβαίνει με τα προγράμματα Ολοκληρωμένης Αστικής ή Αγροτικής Ανάπτυξης.
- 2) Είναι απαραίτητη η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης των επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας (όπως συμβαίνει σε όλες τις τοπικές επιχειρήσεις) μέσα από τις δομές υποστήριξης που παρέχονται ήδη από τους ΟΤΑ για την τοπική ανάπτυξη.
- 3) Φορείς υλοποίησης Προγράμματος ΤΟΠ.Ε.ΚΟ (ΕΠ.ΑΝ.Α.Δ. –ΟΑΕΔ). Το πρόγραμμα ΤΟΠ.Ε.ΚΟ (Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για Ευάλωτες Ομάδες) έχει ως στόχο την επανένταξη στην εργασία ανέργων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Οι δράσεις του συμπεριλαμβάνουν την κινητοποίηση των τοπικών φορέων για να δημιουργηθούν θέσεις απασχόλησης. Οι δράσεις αυτές είναι πανελλαδικές και στόχος είναι οι άνεργοι να τοποθετηθούν σε ήδη υπάρχουσες θέσεις εργασίας, να ιδρύσουν επιχειρήσεις που να αξιοποιούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής που μένουν, να αποκτήσουν τις προϋποθέσεις επιχορήγησης από άλλα επενδυτικά προγράμματα και τέλος να αποκτήσουν τις δεξιότητες που ζητούν οι τοπικές επιχειρήσεις.

Ο προϋπολογισμός είναι 60.000.000 Ευρώ και οι δράσεις υλοποιούνται από Αναπτυξιακές Συμπράξεις με τη μορφή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας όπου συμμετέχουν δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς.

Ως ευάλωτες κοινωνικές ομάδες ορίζονται, σύμφωνα με το πρόγραμμα, οι ακόλουθες:

- Μακροχρόνια άνεργοι άνω των 45 ετών με χαμηλά τυπικά προσόντα
- Άτομα με αναπηρία
- Γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας
- Γυναίκες / Άντρες θύματα trafficking
- Αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών

- Μετανάστες, παλιννοστούντες, πρόσφυγες
- Άτομα με θρησκευτικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες ευρισκόμενα σε κατάσταση φτώχειας/απειλούμενα από φτώχεια
- Αιτούντες άσυλο · Αποφυλακισθέντες
- Πρώην χρήστες ουσιών
- Οροθετικοί
- Άστεγοι
- Άτομα ευρισκόμενα σε κατάσταση φτώχειας/απειλούμενα από φτώχεια
- Άτομα που υπόκεινται σε διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή/και λόγω ταυτότητας κοινωνικού φύλου

Η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης μπορεί να συμπεριλαμβάνει τα ακόλουθα:

- 1) Ενημέρωση σχετικά με την πιθανότητα χρηματοδότησης μιας επιχείρησης
- 2) Βοήθεια στην υποβολή φακέλων για εύρεση χρηματοδότησης
- 3) Πληροφόρηση για το κατά πόσο η επιχείρηση μπορεί να βρει χρηματοδότηση για να δημιουργήσει θέσεις εργασίας
- 4) Πληροφόρηση σχετικά με το τι ειδικότητες έχουν οι άνεργοι έχοντας ως απώτερο στόχο την εύρεση των κατάλληλων θέσεων εργασίας
- 5) Βοήθεια στο να διοργανωθούν ενημερωτικές συναντήσεις για θέματα συγκεκριμένου σκοπού και ενδιαφέροντος.

3.5 ΛΟΓΟΙ ΕΛΛΙΠΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μία από τις κυριότερες αιτίες ελλειπούς ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα ήταν λόγω της υπερβολικής ανάπτυξης και έμφασης που δόθηκε στον ευρύτερο δημόσιο τομέα εξαιτίας του οποίου σε πολλές περιπτώσεις η κοινωνική οικονομία με έμμεσο τρόπο μπήκε στο κρατικό άρμα.

Παραμένοντας στο ίδιο θέμα, και σε ότι σχετίζεται με τις αιτίες της έλλειψης ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας, συναντάμε και την άνιση διάρθρωση της Ελληνικής οικονομίας. Η υπερβολική ανάπτυξη του στενού και ευρύτερου δημόσιου τομέα είχε ως συνέπεια την ανάπτυξη ενός κρατικοδίαιτου ιδιωτικού τομέα. Αυτή η άρρηκτα συνδεδεμένη σχέση μεταξύ κρατικού και ιδιωτικού τομέα στην χώρα μας στραγγάλισε, σχεδόν μέχρι το βαθμό του πλήρους εκμηδενισμού, την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Όλοι οι τομείς του δημοσίου (στενός και ευρύτερος) αλλά και η τοπική αυτοδιοίκηση ήταν θεσμικά άκαμπτοι σχετικά με τη δημιουργία νέων κοινωνικών επιχειρήσεων (π.χ. επεξεργασία απορριμμάτων, διαχείριση φυσικών πόρων, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, κ.λπ.).

Στις μέρες μας, πιο πολύ από ποτέ άλλοτε, ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας είναι απαραίτητος για να δημιουργηθεί ένα καινούριο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης και να επιτευχθεί διέξοδος από την κρίση. Για παράδειγμα θα αναφέρουμε μερικές συγκεκριμένες πρόσφατες επιτυχίες προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση όπως είναι οι πωλήσεις αγροτικών προϊόντων σε κατοίκους των αστικών κέντρων.

3.6 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ

Από τους δραστηριοποιημένους στον τομέα φορείς και την επιστημονική κοινότητα, προτείνονται συνολικά μέτρα πολιτικής (θεσμικά, νομοθετικά, χρηματοδοτικά) και παράλληλα, κινητοποίηση και εγρήγορση της κοινωνίας και των αποκλεισμένων ατόμων, οι οποίοι προσδοκούν μία άλλη ποιότητα ζωής με εργασία και μη εκμετάλλευση (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας και Υπ. Απασχόλησης, Προτάσεις πολιτικής, 2005, σελ. 6-20).

Πράγματι, ο Τρίτος τομέας αποτελεί ένα άκρως ελπιδοφόρο πεδίο για την αντιμετώπιση προβλημάτων που απορρέουν από την πρόσφατη εξέλιξη των κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων. Η διεθνής εμπειρία έχει αποδείξει ότι οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας είναι σε θέση να παρέχουν «ευφυείς» λύσεις στις κοινωνικές και άλλες ανάγκες σε τοπική ή εθνική κλίμακα, που δεν καλύπτονται από το κράτος ή την αγορά. Σε όλες τις χώρες, στις οποίες λειτουργεί η κοινωνική οικονομία ή «οικονομία της αλληλεγγύης», εξυπηρετεί πρωτίστως τα άτομα που αναζητούν πρακτικές και άμεσες απαντήσεις στις δυσκολίες της καθημερινής ζωής, με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι (απασχόληση, διατροφή, υγεία, οικονομική αβεβαιότητα, στέγη κ.ά.). (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γ.Δ. Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2003)

Παράλληλα, σε μία περίοδο κρίσης στην αγορά εργασίας, ο τρίτος τομέας αποτελεί δυνητική πηγή απασχόλησης, ιδιαίτερα για τα άτομα που βρίσκονται ή κινδυνεύουν από κοινωνικό και εργασιακό αποκλεισμό (Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων, 2005, σελ. 9).

Εφόσον διαμορφωθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του τρίτου τομέα τα θετικά αποτελέσματα και επιπτώσεις του τρίτου συστήματος στην απασχόληση, ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή είναι σημαντικά.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία και την Ευρωπαϊκή εμπειρία, εντοπίζονται τρεις πρωταρχικοί στόχοι και κατ' επέκταση, αποτελέσματα για τις πρωτοβουλίες του τρίτου τομέα.

1. Ένταξη στην αγορά εργασίας ατόμων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες
2. Διάθεση στην αγορά νέων αγαθών ή υπηρεσιών
3. Προώθηση της τοπικής ανάπτυξης

[Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γ.Δ. Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων (2003)]

Οι περισσότεροι οργανισμοί του Τρίτου τομέα καλύπτουν ταυτόχρονα και τους τρεις στόχους, εάν και πρωταρχικός στόχος τους είναι η ενσωμάτωση ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων στην

αγορά εργασίας. Η έμφαση αυτή στην επαγγελματική ένταξη αντιστοιχεί στη βασική τάση που χαρακτηρίζει την εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, την προσπάθεια δηλαδή της κοινωνικής οικονομίας να αντιμετωπίσει την υψηλή ανεργία. προσπάθεια που υποστηρίζεται από τα θεσμικά όργανα της Κοινότητας και από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης.

Οι σχετικές μελέτες που έχουν γίνει για το τρίτο σύστημα, πιστοποιούν ότι η προσέγγιση του τρίτου συστήματος παρουσιάζει μία σειρά από πλεονεκτήματα συγκριτικά με το δημόσιο ή το ιδιωτικό κερδοσκοπικό τομέα και «παράγει» μία σειρά από θετικά αποτελέσματα τόσο σε σχέση με την απασχόληση, όσο και με άλλες σημαντικές πλευρές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής σε τοπικό κυρίως επίπεδο, όπως την ανάπτυξη νέων οικονομικών τομέων, την τοπική ανάπτυξη, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των τοπικών πληθυσμών, την ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών και της κοινωνικής συνοχής, την τόνωση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας.

Συγκεκριμένα, το τρίτο σύστημα παρουσιάζει ορισμένα σημαντικά πλεονεκτήματα συγκριτικά με το δημόσιο τομέα και τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και δημιουργεί τις παρακάτω θετικές επενέργειες:

- ❖ Ο Τρίτος τομέας παρέχει θέσεις εργασίας σε ευάλωτες ομάδες και μειονεκτούντα άτομα, τα οποία αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία πρόσβασης στην απασχόληση.
- ❖ Ο τομέας συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη, στην ενίσχυση των τοπικών θεσμών, στην αξιοποίηση διαφόρων πόρων, στην εξεύρεση καινοτομικών εργαλείων και πρακτικών για την επίτευξη των στόχων του.
- ❖ Ο Τρίτος τομέας συνήθως καλύπτει τοπικές ανάγκες, οι οποίες δεν καλύπτονται από το δημόσιο ούτε από το κερδοσκοπικό ιδιωτικό τομέα, παρέχοντας υπηρεσίες που συχνά θεωρούνται ως μη κερδοσκοπικές και δεν προσελκύουν το ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα. Η εμπειρία δείχνει ότι οι οργανισμοί του τρίτου τομέα απευθύνονται σε διάφορες κατηγορίες αγορών.
- ❖ Κατ' αρχάς, απευθύνονται σε αγορές, στις οποίες η προσφορά δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών είναι ανεπαρκής ή δεν υπάρχει.
- ❖ Απευθύνεται επιπροσθέτως σε τμήματα της αγοράς που δεν ελκύουν το ενδιαφέρον του ιδιωτικού κερδοσκοπικού τομέα.
- ❖ Τέλος, υπάρχουν και οι παραδοσιακές αγορές, όπου οι οργανισμοί του τρίτου συστήματος μπορούν να ανταγωνισθούν λόγω της ευέλικτης και εξατομικευμένης παροχής αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και με την τόνωση της ζήτησης που μπορούν να προκαλέσουν οι οργανισμοί αυτοί.

- ❖ Οι οργανισμοί του Τρίτου τομέα προσπαθούν να κινητοποιήσουν και να αξιοποιήσουν την εθελοντική εργασία και το γεγονός αυτό μειώνει το κόστος των δραστηριοτήτων για το κοινωνικό σύνολο.
- ❖ Οι οργανισμοί του τρίτου συστήματος βρίσκονται κοντά στους χρήστες, δε διέπονται από γραφειοκρατικές και δεν υποχρεούνται να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη και συνεπώς, αναπτύσσουν σχέσεις εμπιστοσύνης με το τοπικό πληθυσμό.
- ❖ Οι οργανισμοί του τρίτου συστήματος συμβάλλουν σημαντικά στη βελτίωση της ποιότητα ζωής του τοπικού πληθυσμού και ειδικότερα, των λιγότερο ευνοούμενων τμημάτων του, τα οποία, χωρίς τη συμβολή του τρίτου συστήματος, δεν θα είχαν πρόσβαση ίσως σε νέες υπηρεσίες και αγαθά.
- ❖ Επιπλέον, το τρίτο σύστημα συμβάλλει στην προώθηση της καινοτομίας, μέσω της εξεύρεσης καινοτομικών εργαλείων και πρακτικών για την επίτευξη των στόχων του. Αρχικά, τα νέα προϊόντα και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται σε τοπικές, ανικανοποίητες ανάγκες αποτελούν μία καινοτομία.

(Κετζετσοπούλου Μ., 2005, σελ. 11, E.C.O.T.E.C., 2001, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2003, Cambell M., 1999, Borgaza C., Olabe A. & Greffe X., 1999).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο - Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα έχουν αναπτυχθεί οργανώσεις με επιχειρηματικό ενδιαφέρον, οι οποίες συνδυάζουν τους κοινωνικούς με τους οικονομικούς παραγωγικούς στόχους και προσεγγίζουν την έννοια των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Οργάνωση είναι η προγραμματισμένη ενέργεια η οποία κατευθύνει τα άτομα έτσι, ώστε να αναγνωριστούν οι αξίες, να ικανοποιηθούν οι ανάγκες και να πραγματοποιηθούν οι στόχοι.

Οι διάφορες δραστηριότητες που υπάρχουν στην Ελλάδα είναι¹⁷:

- ✚ Οι Συνεταιριστικές οργανώσεις και επιχειρήσεις
- ✚ Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.)
- ✚ Η Αστική Εταιρεία
- ✚ Οι Ε.Π.Ε. και Ο.Ε. που πληρούν τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής οικονομίας
- ✚ Οι Επιχειρήσεις της Αυτοδιοίκησης (Εταιρείες Λαϊκής Βάσης, η αμιγής ή μικτή επιχείρηση των Ο.Τ.Α., οι διαδημοτικές και δικοινοτικές επιχειρήσεις, οι Δημοσυνεταιριστικές Ανώνυμες Εταιρείες, οι Ανώνυμες εταιρείες Λαϊκής Βάσης και Ε.Π.Ε.)
- ✚ Κοινωνικές επιχειρήσεις που δημιουργήθηκαν από Αναπτυξιακές Συμπράξεις στα πλαίσια του Α΄ Κύκλου της EQUAL [(με τη μορφή της Α.Μ.Κ.Ε., Ε.Π.Ε., της κοινωνικής δικαιόχρησης (social franchising) και της θερμοκοιτίδας επιχειρήσεων (business incubator)]
- ✚ Τα Ιδρύματα (που διαθέτουν χαρακτηριστικά κοινωνικών οργανισμών)
- ✚ Φορείς και εταιρικά σχήματα που αναπτύσσουν πρωτοβουλίες για ένταξη στην απασχόληση ατόμων αποκλεισμένων από την αγορά εργασίας (προγράμματα καταπολέμησης αποκλεισμού, Horizon, Now, Youthstart, Integra, Ψυχαργός)
- ✚ Αναπτυξιακές Συμπράξεις της κ.π. EQUAL α και β κύκλου

¹⁷ (Χρυσάκης κ.ά., 2000, σελ. 53, Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων, 2005, σελ. 24-28)

- ✚ Φορείς και εταιρικά σχήματα με σαφή προορισμό την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας από μειονεκτικές ομάδες πληθυσμού ή σε μειονεκτικές γεωγραφικές περιοχές (Κ.Π. LEADER, EQUAL κ.ά.)
- ✚ Οργανώσεις και Δομές που δραστηριοποιούνται στην προστασία του περιβάλλοντος και του καταναλωτή, της ποιότητας ζωής και στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών
- ✚ Σχήματα που εντάσσονται στα Ευρωπαϊκά προγράμματα και Πρωτοβουλίες και Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης
- ✚ Το Αστικό Σωματείο (ΜΗ.ΚΥ.Ο.) ή Αλληλοβοηθητικό Σωματείο ή Ταμείο
- ✚ Δομές, Δίκτυα που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια της κ.π. Equal ά κύκλου από Αναπτυξιακές Συμπράξεις στο μέτρο της Κοινωνικής οικονομίας

Από τις παραπάνω δραστηριότητες, αυτές που στηρίζονται από νομικό πλαίσιο είναι:

- ✧ Οι Συνεταιρισμοί,
- ✧ Η Αστική μη κερδοσκοπική Εταιρεία,
- ✧ Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί (Κοι.Σ.Π.Ε.),
- ✧ Οι Επιχειρήσεις της Αυτοδιοίκησης,
- ✧ Το Αστικό Σωματείο (ΜΗ.ΚΥ.Ο.),
- ✧ Το Αλληλοβοηθητικό Σωματείο ή Ταμείο,
- ✧ Οι Ο.Ε.

Επιχειρηματική κοινωνική δραστηριότητα , και ως εκ τούτου θεωρούνται κοινωνικές επιχειρήσεις οι οποίες ασκούν οι παρακάτω:

- i. Οι Συνεταιρισμοί
- ii. Η Αστική Εταιρεία
- iii. Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί (Κοι.Σ.Π.Ε.)
- iv. Οι Ε.Π.Ε. και Ο.Ε. που πληρούν τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής οικονομίας
- v. Οι εταιρείες της Αυτοδιοίκησης (Οι Εταιρείες Λαϊκής Βάσης, η αμιγής ή μικτή επιχείρηση των ΟΤΑ, Δημοσυνεταιριστικές επιχειρήσεις, Ανώνυμες Εταιρείες Λαϊκής Βάσης κ.τ.λ.)
- vi. Τα ιδρύματα (που διαθέτουν χαρακτηριστικά κοινωνικών οργανισμών)

Σήμερα υπάρχει ένας μεγάλος προβληματισμός για το ποια θεωρείται κοινωνική επιχείρηση, διότι δεν υπάρχει Νομοθετικό και Θεσμικό πλαίσιο που τις καθορίζει, εκτός του πλαισίου για τους Κοι.Σ.Π.Ε. Εντούτοις, η σύγχρονη πρακτική της κατηγοριοποιεί ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους και τις αρχές λειτουργίας τους.

4.2 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Ο ρόλος του τρίτου τομέα και των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελληνική κοινωνία είναι σημαντικός και με την πάροδο του χρόνου αυξάνεται. Παρά τον ρόλο αυτό και την έμφαση που δίνεται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο για την προώθηση του, η ανάπτυξή του αντιμετωπίζει μία σειρά προβλημάτων και εμποδίων.

Τα κυριότερα από αυτά, όπως εντοπίζονται και από τα συμπεράσματα της δοκιμαστικής ενέργειας της Ε.Ε. «Τρίτο σύστημα και απασχόληση», στο Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, Προτάσεις Πολιτικής (2005) και στον Οδηγό DIONI II (2004), σχετίζονται με τα εξής:

1. Έλλειψη κατάλληλου και ευνοϊκού νομικού και φορολογικού πλαισίου τόσο για τον ίδιο τον τομέα όσο και για τις δραστηριότητές του
2. Έλλειψη συστήματος αξιολόγησης, ποιοτικού ελέγχου και εγγύησης της ποιότητας των αγαθών και υπηρεσιών
3. Έλλειψη εκπαιδευμένων και έμπειρων στελεχών διαχείρισης και διοίκησης, αλλά και έλλειψη κατάλληλα εκπαιδευμένων εργαζόμενων που να κατέχουν επαγγελματικά προσόντα για τις θέσεις εργασίας όπου ασχολούνται
4. Ελλιπής τεχνική υποστήριξη
5. Έλλειψη πολιτικών χρηματοδότησης των κοινωνικών επιχειρήσεων
6. Περιορισμένη πρόσβαση σε χρηματοδότηση, καθώς και έλλειψη κατάλληλων μηχανισμών και εργαλείων βελτίωσης της πρόσβασης αυτής
7. Περιορισμένη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων σε δίκτυο και περιορισμένη συνεργασία με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς
8. Χαμηλός βαθμός ευαισθητοποίησης και έλλειψη επαρκών πολιτικών και στρατηγικών από τα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων (Πολιτικών) για μέτρα υπέρ της κοινωνικής οικονομίας
9. Χαμηλός βαθμός ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης της Γ.Α. προς επιχειρηματικές δραστηριότητες κ.ο. με τη συμμετοχή των τοπικών κοινωνικών, η οποία θα μπορούσε να ήταν καταλύτης σε επιχειρηματικές δραστηριότητες κοινωνικής οικονομίας
10. Χαμηλός βαθμός δραστηριοποίησης και δυσπιστία από τις τοπικές κοινωνίες υπέρ συλλογικών κοινωνικού χαρακτήρα επιχειρηματικών πρωτοβουλιών (Κετζετσοπούλου Μ., 2004, σελ. 11, EROTEC, 2001)

11. Ανυπαρξία Ειδικής Αρχής υποστήριξης και πιστοποίησης κοινωνικών επιχειρήσεων και των γενικότερων πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας (π.χ. εθελοντικών δραστηριοτήτων, δραστηριοτήτων των Μ.Κ.Ο.)
12. Ανυπαρξία νομοθετικού πλαισίου για εναλλακτικές πιστώσεις και τη Μικροπίστωση γυναικών
13. Έλλειψη εναλλακτικών χρηματοδοτικών εργαλείων
14. Έλλειψη ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και βούλησης από τα περισσότερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (συνεταιριστικές και μη τράπεζες) για την υιοθέτηση εναλλακτικών πιστώσεων, με αποτέλεσμα τη μη εφαρμογή τους στην Ελλάδα (εκτός εξαιρέσεων, στα πλαίσια της EQUAL).
15. Έλλειψη εξειδικευμένων και ειδικά καταρτισμένων κοινωνικών επιχειρηματιών (αγρότισσες γυναίκες, Α.Μ.Ε.Α., άτομα σε απεξάρτηση)
16. Έλλειψη κουλτούρας και κοινωνικής συνειδητοποίησης για την ωφελιμότητα της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας.

(Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, Προτάσεις Πολιτικής (2005), Οδηγός DIONI II, 2004, σελ. 19)

Τα ανωτέρω προβλήματα και εμπόδια για την ανάπτυξη του τομέα θα μπορούσαν να διαχωριστούν σε εσωτερικά και εξωτερικά, γενικά και ειδικά.

Τα εσωτερικά εμπόδια έχουν να κάνουν με τις ίδιες τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς, τα εξωτερικά με το πολιτικό, θεσμικό και χρηματοδοτικό περιβάλλον, τα γενικά με το ευρύτερο περιβάλλον και τα ειδικά με τις ίδιες τις επιχειρήσεις και οργανισμούς .

Αποτέλεσμα των ανωτέρω προβλημάτων είναι η δυσκολία στην εξασφάλιση της βιωσιμότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων, η επιβράδυνση της απασχόλησης ατόμων που αντιμετωπίζουν αποκλεισμό, η απογοήτευση των επιχειρηματιών, απασχολούμενων, εθελοντών στον τομέα και η μη καταμέτρηση της κοινωνικά προστιθέμενης αξίας που οι επιχειρήσεις, οι οργανισμοί και οι εθελοντικές

Παράλληλα, σύμφωνα με τους Lloyd P., Granger B. & Shearman C. (1999), στο Κετζίτσοπούλου Μ. (2004, σελ. 11), η διάσταση των υποστηρικτικών δράσεων και πολιτικών που χρειάζεται ο Τρίτος τομέας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις και η σύνδεση – αλληλουχία μεταξύ των δράσεων αυτών και των προβλημάτων του τομέα και των κοινωνικών επιχειρήσεων. απεικονίζονται παρακάτω:.

- ο Πολιτικές (Θεσμικά, Νομοθετικά και Φορολογικά μέτρα)

- Χρηματοδοτήσεις και Χρηματοπιστωτικά εργαλεία
- Τεχνική υποστήριξη
- Πηγές προμήθειας
- Απόκτηση προσόντων
- Έρευνα αγοράς
- Δίκτυα
- Έναρξη
- Ανάπτυξη
- Βιωσιμότητα
- Ποιότητα
- Καινοτομία

Η γνώση για τα εμπόδια αυτά αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την ανάπτυξη κατάλληλων μέτρων και μηχανισμών αντιμετώπισης και επίλυσης των εμποδίων αυτών αφενός και αφετέρου, δείχνει το πόσο «ευάλωτη» είναι ακόμα η ίδια η κοινωνική οικονομία και το πόσο μεγάλη προσπάθεια χρειάζεται ακόμα από όλους τους εμπλεκόμενους προς όλες τις κατευθύνσεις για να κατοχυρωθεί, να αναβαθμιστεί και να αναπτυχθεί περαιτέρω ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας (Κετζίτσοπούλου Μ.,1999, σελ. 20).

4.3 ΠΡΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Μετά από όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι για να βελτιωθεί η λειτουργία των οργανισμών της κοινωνικής οικονομίας καθώς και οι υπηρεσίες που παρέχει, είναι αναγκαίο να δημιουργηθούν κατάλληλα συστήματα αξιολόγησης της προστιθέμενης αξίας που επιφέρει η κοινωνική οικονομία.

Η κοινωνική οικονομία απευθύνεται συνήθως στα λιγότερα ευνοούμενα τμήματα του πληθυσμού, για τα οποία ο τομέας αποτελεί συχνά τη μοναδική ευκαιρία να ενταχθούν στην απασχόληση. Τα άτομα αυτά συνήθως δε διαθέτουν υψηλά επαγγελματικά και εκπαιδευτικά προσόντα και η ποιότητα των θέσεων που δημιουργούνται έχουν προκαλέσει την έντονη ανησυχία των συνδικάτων. Ο τομέας, γενικά, χαρακτηρίζεται από σχετικά χαμηλές αποδοχές και μέτριες συνθήκες εργασίας. Από την άλλη πλευρά, η κοινωνική οικονομία έχει γενικώς δημιουργήσει την εικόνα του ερασιτεχνισμού και της χαμηλής ποιότητας των υπηρεσιών που προσφέρει. Επιπρόσθετα, κρίσιμο σημείο για την ανάπτυξη και την αναβάθμιση των θέσεων εργασίας και του τομέα γενικά αποτελεί και η ανάπτυξη – αναβάθμιση των διαχειριστικών – διοικητικών ικανοτήτων των στελεχών του κοινωνικού τομέα.

Η Ευρωπαϊκή εμπειρία δείχνει ότι η διοίκηση – διαχείριση των οργανώσεων του τρίτου τομέα απαιτεί ειδικές ικανότητες και πρέπει να συνδυάζει την επιδίωξη οικονομικών και κοινωνικών στόχων και να τους διατηρεί σε ισορροπία. Προφανώς υπάρχει ανάγκη για αναβάθμιση και πιστοποίηση των προσόντων και των ικανοτήτων των ατόμων που εμπλέκονται στην κοινωνική οικονομία αφενός και αφετέρου, για εφαρμογή μηχανισμών για την εγγύηση της ποιότητας των υπηρεσιών που θα παρέχονται. (Κετζετσοπούλου, 2005)

Ένα σημαντικό ζήτημα που σχετίζεται με την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, αφορά την ανάγκη για υποστήριξη του τομέα, καθώς και τον εντοπισμό της μορφής υποστήριξης που χρειάζονται οι κοινωνικές επιχειρήσεις, όπως για παράδειγμα παροχή συμβουλευτικής, πληροφόρησης και υποστήριξης, εντοπισμός κατάλληλης χρηματοδότησης, ανάπτυξη και εφαρμογή χρηματοδοτικών εργαλείων, δημιουργία δικτύων για τη σύνδεση των δομών, ανάπτυξη διαφόρων εργαλείων, όπως επιχειρηματικά σχέδια και οδηγοί, επιλογή κατάλληλης μορφής λειτουργίας (όπως για παράδειγμα το σύστημα δικαιόχρησης), εκπόνηση σχεδίου για προώθηση προϊόντων, μετά την ίδρυση παρακολούθηση κ.τ.λ. (Κετζετσοπούλου, 2005)

Μία άλλη μορφή υποστήριξης σχετίζεται με την ανάγκη για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και βιωσιμότητας των νέων (ή και υφιστάμενων) κοινωνικών μονάδων. Η ανταγωνιστικότητα και βιωσιμότητα των οργανισμών αυτών συνδέεται άμεσα και με την ανάγκη για αναγνώριση νέων αγορών και αναγκών που πρέπει να καλυφθούν. Στην προσπάθεια εντοπισμού και

εξασφάλισης νέων αγορών έχουν αναπτυχθεί στον Ευρωπαϊκό χώρο τεχνικές αύξησης της ζήτησης, για παράδειγμα, μέσω διασύνδεσης ή σύναψης συμβολαίων με το δημόσιο τομέα, έκδοσης κουπονιών για κοινωνικές υπηρεσίες κ.τ.λ. (Κετζετσοπούλου Μ., σελ.18-19,).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναφέρουμε τους κύριους τομείς που έχουν εντοπίσει οι διάφορες μελέτες, στους οποίους είναι αναγκαία η ενίσχυση, αλλά προσφέρεται και η δυνατότητα πειραματισμού με νέες πρακτικές τεχνικής υποστήριξης: (Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003), Οι νέοι πρωταγωνιστές της απασχόλησης, και αφορούν τις εμπειρίες της μελέτης του Cigiec και ορισμένων σχεδίων, όπως OKAPI, UGT και PARABUS).

Εμπορία / αγορές:

Παροχή βοήθειας όσον αφορά κοινές εργασίες αγοράς και εμπορίου

Συμβουλές και έρευνα:

Παροχή εμπειρογνωμοσύνης και βοήθειας όσον αφορά τη διαχείριση, τις διαπραγματεύσεις, την ποιότητα, τις τιμές των υπηρεσιών – προϊόντων που παρέχονται, την ανάπτυξη της κοινωνικής διάστασης

Ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου:

Επαφές με ομάδες εθελοντών, χρηστών και φορέων ή ατόμων που θα μπορούσαν να συμμετέχουν στα διάφορα σχέδια

Διοικητική υποστήριξη:

Σε ορισμένες περιπτώσεις για τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας, σε άλλες για την παροχή πρόσβασης σε πιο εξελιγμένα εργαλεία, π.χ. στον τομέα της πληροφορικής.

Οικονομικά:

Βοήθεια για τη λήψη δανείων, επιχορηγήσεων και δημοσίων ενισχύσεων.

Ανάπτυξη της εικόνας:

Προώθηση των οργανισμών της κοινωνικής οικονομίας και των συμφερόντων τους μέσω διαλόγου με τις κυβερνήσεις στα διάφορα κλιμάκια της εξουσίας, με σκοπό τη διαμόρφωση της νομοθεσίας, της φορολογίας και των κανονιστικών ρυθμίσεων, ώστε να είναι πιο ευνοϊκές για τις δραστηριότητες του Τρίτου τομέα.

Χρηματοδότηση:

Ένα επίσης από τα βασικότερα ζητήματα για την προώθηση, τη λειτουργία και τη βιωσιμότητα της κοινωνικής οικονομίας σχετίζεται με τη χρηματοδότηση των κοινωνικών επιχειρήσεων. Οι οικονομικές ανάγκες και δυσκολίες προκύπτουν από την έναρξη λειτουργίας μιας κοινωνικής οργάνωσης και συνήθως υπάρχουν κατά όλη τη διάρκεια λειτουργίας. Για την κάλυψη των αναγκών αυτών οι οργανισμοί του τρίτου συστήματος συνδυάζουν ποικίλους πόρους: δημόσιες επιχορηγήσεις, έσοδα από την πώληση προϊόντων, δωρεές, δάνεια. Η πρόσβαση των κοινωνικών οργανισμών στις κλασικές πηγές χρηματοδότησης είναι σχεδόν ανύπαρκτη (στη χώρα μας δεν προβλέπεται θεσμικά παρά μόνο των ιδιωτικών κερδοσκοπικών επιχειρήσεων) και αυτό έχει οδηγήσει στην εμφάνιση και εφαρμογή, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, νέων χρηματοοικονομικών μέσων. Τα μέσα αυτά εντάσσονται σε τρεις κατηγορίες: κεφάλαια (όπως τα κοινωνικά αμοιβαία κεφάλαια), δανειοληψία (όπως η μικροπίστωση) και νέα μέσα συναλλαγής (όπως τα κουπόνια παροχής υπηρεσιών). Γενικά, πάντως, για τη βελτίωση της πρόσβασης των κοινωνικών οργανώσεων στη χρηματοδότηση, καθώς και των νέων χρηματοοικονομικών μέσων χρειάζεται ακόμα πολύ προσπάθεια και πειραματισμός.

Δικτύωση:

Άλλο σημαντικό ζήτημα αφορά την ανάγκη ένταξης των οργανισμών της κοινωνικής οικονομίας σε ένα ευρύτερο δίκτυο συνεργασίας με άλλους κοινωνικούς και οικονομικούς τοπικούς παράγοντες. Από τους μελετητές του τρίτου συστήματος τονίζεται ιδιαίτερα το πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των ιδιωτικών παραγωγικών επιχειρήσεων για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και το πόσο επικοινωνιακή είναι η συνεργασία με το ιδιωτικό τομέα.

Η εμπειρία από τη δοκιμαστική ενέργεια έχει δείξει ότι η εργασία σε δίκτυο με άλλες οργανισμούς του τομέα έχει πολλαπλά πλεονεκτήματα και συγκεκριμένα, ότι το δίκτυο ευνοεί τις ανταλλαγές πληροφοριών, την κοινή πρόσβαση σε πόρους, τις συνεργασίες μεταξύ

διαφόρων πρωτοβουλιών και την αμοιβαία ενίσχυσή τους, τη σώρευση των πλεονεκτημάτων της τοπικής διάστασης και ευρύτερης κλίμακας που ευνοεί τη διάδοση των καινοτομιών, την υποστήριξη μεμονωμένων φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα κ.τ.λ. (Κετζετσοπούλου Μ. 2005, σελ. 18-19).

4.4 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων εξαρτάται από τις κοινωνικές ανάγκες τις πολιτείας όπως οι ανεργία, η πρόνοια, η υγεία, το περιβάλλον, τον πολιτισμό κ.τ.λ. και κυρίως από την πολιτική βούληση της κάθε κυβέρνησης.

Δεν αρκούν μόνο τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες του τρίτου τομέα. Απαιτούνται ριζικά μέτρα και πολιτικές ενταγμένες στις εθνικές πολιτικές και παράλληλα, ενημέρωση ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση της κοινωνίας, συλλογικές δράσεις διεκδίκησης, οι οποίες θα κατευθύνονται σε προσανατολισμούς που η ίδια η κοινωνία προδιαγράφει, και τα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων (Κ.Λ.Α) υλοποιούν για το καλό της.

Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, έχει επαρκώς μελετηθεί ο τομέας και έχουν κατατεθεί προτάσεις για την ανάπτυξή του και τη βιωσιμότητα των οργανισμών και επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε αυτές, από:

- ✓ Την επιστημονική κοινότητα,
- ✓ Το Συνεταιριστικό Κίνημα,
- ✓ Υπάρχουσες κοινωνικές επιχειρήσεις,
- ✓ Το Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας (Κ.Ο.) της Equal (2005), (στο οποίο συμμετείχαν 7 Α.Σ., οι οποίες με τη σειρά τους εκπροσωπούσαν γύρω στους 200 φορείς).

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία EQUAL αποτελεί το μοναδικό ευρωπαϊκό πρόγραμμα το οποίο προβλέπει τη χρηματοδότηση πρωτοβουλιών στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας.

Στο πλαίσιο του Α΄ κύκλου εφαρμογής της κ.π. EQUAL στην Ελλάδα, χρηματοδοτήθηκαν 5 έργα στο μέτρο 2.2 «Ενίσχυση της Κοινωνικής Οικονομίας». Η συνολική χρηματοδότηση ανήλθε στο ποσό των 8.327.220 Ευρώ. Στο Β΄ κύκλο εφαρμογής ο διατιθέμενος προϋπολογισμός αυξήθηκε έτσι, ώστε να χρηματοδοτήσει την υλοποίηση 10 νέων έργων με το ποσό των 12.370.216 Ευρώ.

Η κοινωνική οικονομία επιλέχθηκε εξάλλου να αποτελέσει αντικείμενο έρευνας ενός Εθνικού Θεματικού Δικτύου του Προγράμματος. Στο πλαίσιο αυτού του Δικτύου, οι Αναπτυξιακές Συμπράξεις κατέγραψαν τα προβλήματα που αντιμετώπισαν στην προσπάθειά τους να υλοποιήσουν έργα στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας και παρέθεσαν σε δημόσιο διάλογο προτάσεις για την επίλυσή τους (Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, Προτάσεις Πολιτικής, 2005).

Βάσει αυτών των προτάσεων της επιστημονικής κοινότητας και του Ε.Θ.Δ. της κ.ο. για την ανάπτυξη του τομέα απαιτούνται τα εξής μέτρα:

- i. Νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο, που θα οριοθετεί τον ίδιο τον τομέα τις δραστηριότητες αυτού και τις κοινωνικές επιχειρήσεις
- ii. Υποστηρικτικό πλαίσιο για τις κοινωνικές επιχειρήσεις (εξειδικευμένες δομές με εξειδικευμένο προσωπικό)
- iii. Ειδικό χρηματοδοτικό πλαίσιο ενίσχυσης των κοινωνικών επιχειρήσεων και των οργανισμών Τρίτου τομέα
- iv. Ανάπτυξη των εναλλακτικών χρηματοδοτήσεων και των Μικροπιστώσεων για αποκλεισμένα και άνεργα άτομα, Φορείς και κοινωνικές επιχειρήσεις
- v. Αναγνώριση της κοινωνικά προστιθέμενης αξίας που παράγεται από τις εθελοντικές δραστηριότητες στις κοινωνικές επιχειρήσεις
- vi. Ειδικό φορολογικό ευνοϊκό πλαίσιο για τις κοινωνικές επιχειρήσεις

(Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, Προτάσεις Πολιτικής, 2005, σελ. 6-23, DIONI II, 2004, σελ. 83-84)

Επίσης, όπως αναφέρει η Μ. Κεττζεσοπούλου (2005, σελ. 10-11), σύμφωνα με την μελέτη – έκθεση (VOLMED-HELLAS), όπως παρουσιάζεται στο Χρυσάκης κ.ά. (2000, σελ. 53), εντοπίζονται οι βασικοί άξονες αναγκαίων παρεμβάσεων για την ανάπτυξη του τομέα και τη χάραξη συγκροτημένης πολιτικής προώθησης του τρίτου τομέα στην Ελλάδα και προτείνεται ένα σχέδιο δράσης προς αυτή την κατεύθυνση.

Συνοπτικά αναφέρονται οι βασικότερες προτεινόμενες ενέργειες:

- a) Νομοθετικές ρυθμίσεις και προσαρμογές
- b) Φορολογικά και διοικητικά κίνητρα

- c) Σταδιακή και προσεκτική κλιμάκωση των προνοϊακών και άλλων εισοδηματικών επιδομάτων ανάλογα με τη συμμετοχή των δικαιούχων σε σχήματα κοινωνικών επιχειρήσεων/ συνεταιρισμών
- d) Χρηματοπιστωτικές δομές για τον κοινωνικό τομέα
- e) Ενθάρρυνση και ώθηση στην κατανάλωση υπηρεσιών του τομέα
- f) Δημιουργία Παρατηρητηρίου της κοινωνικής οικονομίας
- g) Επαγγελματική κατάρτιση και κινητοποίηση στελεχών
- h) Προώθηση της συνεργασίας των ιδιωτικών επιχειρήσεων με τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας
- i) Σύσταση φορέα διοικητικής και χρηματοδοτικής στήριξης των οργανισμών του τομέα

4.5 ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙ ΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μετά από την Equal ά κύκλου και με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων στην Equal β' κύκλου, ωριμάζουν όλο και περισσότερο οι συνθήκες για τη σοβαρή αντιμετώπιση του τομέα και των δραστηριοτήτων του από την πολιτεία. Το Υπουργείο Απασχόλησης μετά τη συνεχή και αδιάκοπη πίεση τόσο της επιστημονικής κοινότητας, όσο και των Φορέων που δραστηριοποιούνται στην κοινωνική οικονομία και των κοινωνικών επιχειρήσεων και ΜΗ.ΚΥ.Ο., προκήρυξε κατ' αρχάς πρόγραμμα ενίσχυσης των ΜΗ.ΚΥ.Ο. (2007).

Στα πλαίσια του Β' κύκλου της κ.π. Equal, το Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας επεξεργάζεται προτάσεις και πολιτικές για τη στήριξη του τομέα και των κοινωνικών επιχειρήσεων, ως συνέχεια του ά κύκλου. Επιπρόσθετα, η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων του Υπ. Παιδείας, από το 1994 έως και σήμερα εφαρμόζει πολιτικές στήριξης του τρίτου τομέα και ιδιαίτερα των Γυναικείων Κοινωνικών Επιχειρήσεων, στα πλαίσια κατ' αρχάς της πρωτοβουλίας «Απασχόλησης», άξονας Now (1994-2000), στη συνέχεια του προγράμματος Αποκλεισμού (1998) και της κ.π. Equal (2001-2005) και ακόμα:

1. Λειτουργεί δομή πληροφόρησης και υποστήριξης κοινωνικών και γυναικείων επιχειρήσεων
2. Λειτουργεί Δίκτυο Κοινωνικών Επιχειρήσεων
3. Εκδόθηκαν και διατίθενται ειδικά ενημερωτικά φυλλάδια για συνεργαζόμενες κοινωνικές επιχειρήσεις (βλ. βιβλιογραφία κεφαλαίου 1)
4. Συμμετείχε και συμμετέχει σε συνέδρια ημερίδες και forum Κοινωνικών επιχειρήσεων (1995-2007)
5. Αναπτύσσει συνεργασίες με Ευρωπαϊκούς Φορείς και Δίκτυα κοινωνικής οικονομίας και με τη GRAMEEN BANK
6. Συμμετέχει, μέσω του Ι.Δ.ΕΚ.Ε. στην κοινωνική επιχείρηση «Κέντρο Υποστήριξης κοινωνικών επιχειρήσεων Αθήνας» - «TRADE HOUSE DIONI II»
7. Συνεργάστηκε με το TRADE HOUSE DIONI II για την έκδοση του Album Γυναικείων και Κοινωνικών επιχειρήσεων
8. Αναπτύσσει συνεργασίες με συνεταιριστικές τράπεζες για ενημέρωσή τους σχετικά με την ωφελιμότητα των Μικροπιστώσεων σε ανέργους και γυναίκες
9. Παράλληλα, στα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Κ.Ε.Ε.) του Ι.Δ.ΕΚ.Ε. εποπτευόμενου από τη Γ.Γ.Γ.Ε. φορέα, στα πλαίσια του Ε.Π.Ε.Α.ΕΚ., έχει ενταχθεί για πρώτη φορά το 2007, το μάθημα της εκπαίδευσης στην κοινωνική οικονομία και επιχειρηματικότητα, εντάσσοντας έτσι το εκπαιδευτικό αυτό αντικείμενο στις εθνικές πολιτικές (με σκοπό να

το παρακολουθήσουν υπάρχοντες και εν δυνάμει κοινωνικοί επιχειρηματίες, εργαζόμενοι και άλλα στελέχη οργανισμών κ.ο.), ενώ εκδίδεται και το αναγκαίο εκπαιδευτικό υλικό.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η κοινωνική οικονομία είναι ένας ενδιάμεσος τομέας με καθαρά κοινωνικό και οικονομικό χαρακτήρα. Καλύπτει κυρίως ανάγκες όπως η ανεργία, οι ανισότητες, η καταστροφή του περιβάλλοντος κ.α. και στηρίζεται σε νέες αξίες, αρχές, θεσμούς, νόμους και χρηματοδοτικά εργαλεία. Αποτελείται από άτομα που προσφέρουν εθελοντική εργασία, επανεπενδύουν το κέρδος τους σε αυτές, παρέχουν καινοτόμες και δημιουργικές ιδέες και συμβάλλουν στην τοπική οικονομική ανάπτυξη.

Στην Ελλάδα η έννοια της κοινωνικής οικονομίας δεν είναι πολύ διαδεδομένη. Απαιτείται ένα κατάλληλο και ευνοϊκό πλαίσιο, προκειμένου να αποτελέσει μια στρατηγική για την καταπολέμηση των διακρίσεων, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Γενικότερα, η κοινωνική οικονομία διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην προώθηση της απασχόλησης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των τοπικών κοινωνιών. Επίσης, συμβάλλει στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής, στην ενεργοποίηση των πολιτών και στην ενθάρρυνση της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας.

Το σημαντικό πρόβλημα της μακροχρόνιας ανεργίας που αντιμετωπίζει σήμερα οι Ελλάδα, το οποίο έχει χειροτερέψει από την οικονομική κρίση που πλήττει την χώρα, έχει δημιουργήσει πρόσθετες δυσκολίες πρόσβασης στις ευκαιρίες απασχόλησης και επαγγελματικής δραστηριοποίησης σημαντικών στρωμάτων του πληθυσμού και ειδικότερα με δυσκολίες ένταξης στην παραγωγική δραστηριότητα, των νέων, των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας, των γυναικών, των μεταναστών κ.α.

Το παραπάνω πρόβλημα επεκτείνεται και στον κοινωνικό τομέα ο οποίος έχει ήδη τα δικά του κενά καθώς τα τελευταία χρόνια έχουν εξασθενήσει δεσμοί όπως οι οικογένεια, ήθη και έθιμα αυξάνοντας έτσι την ανάγκη των πολιτών για κοινωνική φροντίδα, υποδεικνύοντας για άλλη μία φορά τον σημαντικό ρόλο που παίζει ο Τρίτος Τομέας.

Η κοινωνική οικονομία και οι κοινωνικές εταιρείες στην Ελλάδα δεν έχουν την ίδια ανάπτυξη που παρατηρείται σε άλλες χώρες τις Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι λόγοι βρίσκονται στην έλλειψη θεσμικού πλαισίου για τον τομέα στο σύνολό του. Το πρόβλημα αυτό δημιουργεί αρνητικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και δεν επιτρέπει την οργάνωση νέων μορφών και σχημάτων της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας όπως είναι η Κοινωνική Επιχείρηση. Ένας άλλος λόγος είναι η έλλειψη μηχανισμών χρηματοδοτικής ενίσχυσης τόσο από το κράτος μέσω επίσημων προγραμμάτων με τελικούς αποδέκτες τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας, όσο και από τους χρηματοπιστωτικούς φορείς, μέσω χρηματοδοτικών εργαλείων και θεσμών. Σημαντικός επίσης λόγος είναι και η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού. Όσο και να

ακούγεται αντιφατικό αυτό στην σημερινή αγορά εργασίας με την υπερπροσφορά εργατικού δυναμικού, ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας αντιμετωπίζει ένα σημαντικό πρόβλημα στην κάλυψη των αναγκών του για εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό.

Τέλος είναι σκόπιμο όλες οι επιχειρήσεις να προβαίνουν σε δραστηριότητες Ε.Κ.Ε., κοινωνικού απολογισμού και κοινωνικού ελέγχου, ώστε να είναι πιο παρελκυστικές στο αγοραστικό κοινό και στις τοπικές κοινωνίες και επωφελείς και για το περιβάλλον, τον πολιτισμό, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την καταπολέμηση του αποκλεισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Aglietta, M. (2009). *Η Οικονομική Κρίση*. Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα
2. OECD, *LEED Programme* (Local Economic and Employment Development), διαθέσιμο σε: <http://www.oecd.org/cfe/leedprogrammefocaleconomicandemploymentdevelopment>
3. Yunus M. (1998), *Για ένα κόσμο χωρίς φτώχεια*, Αθήνα: Νέα Σύνορα – Λιβάνης
4. Αδάμ Σοφία, Παπαθεοδώρου Χρίστος, *Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός: Μια κριτική προσέγγιση*, Μελέτες 8, ΙΝΕ – Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Δεκ. 2010, διαθέσιμο σε: <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/meleti8.pdf>
5. Βαρουφάκης Ι. (2011). *Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος*. Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα
6. Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας κ.π. Equal ά κύκλου (2005), *Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων*, Υπ. Απασχόλησης & επτά (7) Αναπτυξιακές Συμπράξεις Κοινωνικής Οικονομίας κ.π. Equal, Αθήνα.
7. Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας κ.π. Equal ά κύκλου (2005), *Προτάσεις πολιτικής*, κ.π. Equal, Υπ. Απασχόλησης & επτά (7) Αναπτυξιακές Συμπράξεις Κοινωνικής Οικονομίας κ.π. Equal, Αθήνα
8. Έκθεση *OLMED-HELLAS*, όπως παρουσιάζεται στο Χρυσάκης Μ. κ.ά., 2000, σελ. 53
9. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γ.Δ. Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων (2003), *Μελέτη Οι νέοι πρωταγωνιστές της απασχόλησης. Σύνοψη της πιλοτικής δράσης «Τρίτο σύστημα και απασχόληση»*, Λουξεμβούργο, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
10. *Ευρωπαϊκό συνέδριο κοινωνικής οικονομίας* κ.π. Equal ά κύκλου, Υπ. Απασχόλησης, 26-10-05.
11. *Η κοινωνική οικονομία ανάμεσα στο Τοπικό και στο Παγκόσμιο*, 6-7-Ιουνίου2003, Αθήνα: Παπαζήσης (Ανακοινώσεις Καπογιάννης Δ., Μαυριδάκης Θ., Ναζάκης Χ., Νικολόπουλος Η., Νικολόπουλος Χ., Παπαδόπουλος Α., Χαραλάμπους Κ.)
12. Βώρος Φ., *Ιστορία Παγκόσμια και (ιδιαίτερα) Ελληνική κατά τον 20ό αιώνα*.
13. Κετζίτσοπούλου Μ. (2005), *Μελέτη υποβληθείσα στην Διαχειριστική Αρχή Υπ. Απασχόλησης και στο Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας με θέμα Κοινωνική οικονομία – Εννοιολογικοί ορισμοί και υπάρχουσα κατάσταση*, κ.π. Equal ά κύκλου, Αθήνα

14. Κρούγκμαν Π. (2009). *Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της Υφεσης*. Αθήνα.
15. *Οδηγός Προβολής προϊόντων και Υπηρεσιών Γυναικείων Συνεταιρισμών και Κοινωνικών Επιχειρήσεων*, 2005, Trade Houses DIONI II, ο οποίος διατίθεται στα Κ.Ε.Ε.»
16. Χαρδούβελης Γ. (2009), *Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας*, Eurobank EFG Economic Research: Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Vol. 4, No 8, pp 19-43 59 3
17. Χαρδούβελης, Γ. Α., (2011), *Το χρονικό της διεθνούς και συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: αίτια, επιπτώσεις, αντιδράσεις, προοπτική*, Πανεπιστήμιο Πειραιά
18. Χατζαντώνης Δ. (2005). *Έκθεση Μελέτης για τις Δομές Στήριξης των Επιχειρήσεων*.
19. Χρυσάκης Μ, Ζιώμας Δ, Χατζαντώνης Δ, Καραμητροπούλου Ντ. (2002), *Προοπτικές Απασχόλησης στον τομέα της Κοινωνικής οικονομίας*, Αθήνα: Σάκκουλας.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Artus, P., & Pastré, O. (2009). *Sorties de crise*. Editions Perrin, Paris.
2. Bordo, M.D. and A.P. Murshid (2001) *Are Financial Crises Becoming More Contagious?* chapter 14 in *International Financial Contagion* (eds) Stijn Claessens and Kristin I. Forbes. Boston: Kluwer Academic Publishers pp 367-40.3
3. Borgaza C., Olabe A. & Greffe X. (1999), *Key sectors: Neighbourhood Social Services; Environment; and Culture, Sports and the Media*, University of Italia, Fundacion Deixalles, Majorca and University of Paris 1 Pantheon Trento.
4. Cambell M. (1999), *The Third System Employment and Local Development, Volume 1 – Synthesis Report*, Policy Research Institute, Leeds Metropolitan University, mimeo, Ηνωμένο Βασίλειο
5. Defourny, J. and Nyssens, M. (2010). Conceptions of social enterprises and social entrepreneurship in Europe and the United States convergence and divergence, *Journal of Social Entrepreneurship*, 1(1), 32-53
6. E.M.E.S. EUROPEAN NETWORK (1998), “3rd sector”, *Newsletter* τεύχος 1,2, Νοέμβριος

7. ECOTEC (2001), *Evaluation of the Third System and Employment Pilot Action - Final Report*, ECOTEC Research & Consulting Limited, Brussels.
8. Friedman M., Schwartz J.A, (1963), *A monetary history of the United States, 1867-1960*, Princeton University Press.
9. G.L. Kaminsky, *Varieties of Currency crisis*, NBER working paper N0 10193,2003
10. Livnat J., Raphael A. (1988), Diversification and the Risk-Return Trade-Off, *The Academy of Management Journal*.
11. Moulaert, F. and Ailenet, O (2005). Social economy, third sector and solidarity relations: a conceptual synthesis for history of present, *Urban Studies*, 42 (1), 2037-2053
12. Rosenthal, U., Charles, M., & Hart, P. (1989). *Coping with crises: The management of disasters, riots, and terrorism*. C.C. Thomas, Springfield, IL.
13. Sharpe, W.F. (1963), "A Simplified Model for Portfolio Analysis", *Management Science*, Vol. 9, No. 2, pp. 277-293.
14. Westlund, Hans, 2003, Form or Contents: On the Concept of Social Economy. *International Journal of Social Economics*, (forthcoming).

ΙΣΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

1. <http://deka-org.gr/index.php/articles/31-oikonomia-systima-axion>
2. http://kostas-pythio.blogspot.gr/2013_01_01_archive.html
3. https://www.nbg.gr/greek/the-group/the-bank/Documents/12-1_2009.pdf
4. www.capital.gr
5. www.kathimerini.gr
6. www.wikipedia.org